

Võru Instituudi 2024. aasta TEGEVUSARUANNE

Instituudi struktuur 2024. aastal

Võru Instituudi struktuuris on administratsioon ning kaks osakonda:

- teadus- ja arendusosakond asukohaga Võrus Tartu tn 48 ning
- muuseumiosakond, mis tegutseb neljas paigas: Karilatsi Vabaõhumuuseum Karilatsi külas Põlva kihelkonnas, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum Võru linnas Kreutzwaldi 31, Mõniste Talurahvamuuseum Kuutsi külas Hargla kihelkonnas ja Vana-Võromaa Kultuurikoda Võru linnas Katariina allee 11.

Eelarve täitmine

Võru Instituudi riigieelarveline finantseerimine 2024. aastal koos 2023.a jäägiga ning koos Rahvakultuuri Keskusest ja Muinsuskaitseametist eraldatud toetustega oli kokku 1 186 915 eurot, mis vastavalt tegevuspõhisele eelarvele jagunes:

- tegevuskulud muuseumipoliitika kujundamiseks ja rakendamiseks 948 513 eurot;
- vahendid RKASile muuseumipoliitika kujundamiseks ja rakendamiseks 125 322 eurot;
- remondifondi toetus 8 000 eurot;
- muuseumikogude hoiutingimuste parandamine 8 250 eurot;
- käibemaksukulu 41 771 eurot;
- põhivara amortisatsioon 14 313 eurot.

Koos sihtotstarbeliste toetuste ja omatuluga oli eelarve tulupool 1 353 682 eurot.

2023. a omatulude jäägina kanti üle 2024. a eelarvesse 8328 eurot. Omatulu nii teadus- ja arendusosakonna kui muuseumiosakonna peale kokku oli 2024. aastaks kavandatud teenida 65 000 eurot, tegelikult õnnestus teenida rohkem ehk kokku 85 704 eurot. Eelmisest aastast ülekantud ja 2024. aasta jooksul teenitud omatuludest (94 032 eurot) kasutati aasta jooksul ära 82 793 eurot, omatulude jäägiks ja 2025. aasta eelarvesse ülekandmiseks jäi 11 239 eurot.

2023. aasta sihtotstarbeliste toetuste jääk 2024. a tegevusteks oli 1334 eurot. Erinevate sihtotstarbeliste toetustena 2024. aastaks oli esialgu kavandatud 100 000 €, kuid sellest sai maha lahutatud Eesti Rahvakultuuri Keskuselt (ERKK) eraldatud 26 157 eurot ning Muinsuskaitseametilt (MA) eraldatud 8469 eurot, mis eraldati Võru Instituudile kultuuriministri käskkirjaga põhieelarvesse. Seega kujunes sihtotstarbeliste toetuste vähendatud kavandatud mahuks 65 374 eurot. Lisaks ERKK ja MA sihtotstarbelistele toetustele õnnestus aasta jooksul saada 71 400 eurot toetusi, sh. Est-Lat sildfinantseering summas 595 eurot. Eelmisest aastast ülekantud ja 2024. aasta jooksul eraldatud sihtotstarbelistest toetustest (kokku 72 734 eurot) kasutati aasta jooksul valdav osa ära ja 2024. aasta eelarvesse ülekandmiseks jäi jäägiks 6083 eurot.

2024. aasta põhieelarvest täitmata jäänud summast 23 876 eurost jäi tegevuskuludeks kasutamata 10210 eurot ja RKAS vahenditest kasutamata 13 666 eurot. Tegevuskulude kasutamata jääk tekkis Vana-Võromaa Kultuurikoja juhataja 3-kuulisest vakantses ametikohast summas 6 824 eurot, haiguslehtedel oldud aja eest arvestamata tasudest ja puhkusereservi tasaarveldusest.

Võru Instituudi 2024.a planeeritud kogueelarveks koos riigieelarvelise finantseerimise, eelmisest aastast ülekantud jääkidega, tegelikult teenitud omatulude ja saadud sihtotstarbeliste toetustega ning koos põhivara amortisatsiooniga kujunes kokku 1 326 951 eurot, tegelikuks eelarveks kujunes 1 353 682 eurot. Kogukulu oli 2024. aastal 1 312 483 eurot, jäägid kantakse üle 2025.a eelarvesse (LISA 1. Kinnitatud eelarve liigendus 2024)

Personal

Võru Instituudi struktuuris on 41,5 ametikohta, millest 2024. aasta alguse seisuga on täidetud 37 ametikohta ning aasta lõpus 38. Võru Instituudis töötavad 1. jaanuari 2024 seisuga:

Administratsioon

Direktor Rainer Kuuba (leping lõppes 31.12.2024), sekretär Tuuli Abel, finantsjuht Tiina Kahr.

Teadus- ja arendusosakond

Osakonnajuhataja Külli Eichenbaum (1,0), täidab ka projektijuhi ülesandeid.

Teadurid Evar Saar, Sulev Iva (0,8), Helen Plado (lapsehoolduspuhkusel), Mariko Faster (0,5), Kerli Kirch Schneider (lapsehoolduspuhkusel).

Spetsialistid Urmas Kalla, Evelyn Haug, Triin Toom, Mariko Faster (0,5).

Projektijuhid Kadri Ugur, Kaile Kabun (0,75), Merike Tigas.

Ajutise loomuga tööülesannete täitmiseks, samuti võru keele õpetamiseks Vana-Võromaa koolides kaasatakse töötajaid töövõtulepingutega või käsunduslepingutega.

19.03.2024 viidi läbi teadustöötajate Mariko Fasteri, Sulev Iva ja Evar Saare korraline atesteerimine. Kuna teadurid Kerli Kirch Schneider ja Helen Plado viibisid sel ajal lapsehoolduspuhkusel, lükkus nende atesteerimine seetõttu edasi.

Muuseumiosakond

Osakonnajuhataja Kersti Liloson, täidab ka Karilatsi Vabaõhumuuseumi juhataja ülesandeid, ning peavarahoidja Mirja Ots, kes alates 01.10.24 täidab ka Vana-Võromaa Kultuurikoja juhataja ülesandeid.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum: juhataja Aimi Hollo, koguhoidja Malle Avans, tegevusjuht Marika Sepp, aednik Tiina Bahmatšev, külastusjuht Heli Raudsik.

Mõniste Talurahvamuuseum: juhataja Airi Rüütli, muuseumipedagoog Mare Tamtik, koguhoidja Liispet Jalandi, majandusspetsialist Mikk Vaidre (1,0).

Karilatsi Vabaõhumuuseum: koguhoidja Tiiu Niinemägi, muuseumipedagoog Marge Luude, arendusspetsialist Maris Veski, majandusspetsialist Janek Hämelane.

Vana-Võromaa Kultuurikoda: juhataja kt Tiia Haug, koguhoidja Karin Tohvri, galerist Jana Huul, muuseumipedagoog Lagle Lindenberg, külastusjuhid Eike Koemets, Irina Taro (0,5), Minna Kuuseorg (0,5).

2024. aasta jooksul toimunud muutused:

31.12.24 lõppes direktor Rainer Kuuba tähtajaline tööleping ning tema asemele osutus konkursi käigus valituks Ivare Padar. 30.06.24 lahkus ametist omal soovil Vana-Võromaa Kultuurikoja juhataja kt Tiia Haug, kelle asemel 01.07.24 alustas tööd Enn Praks, kuid kes lahkus ametist omal soovil 30.09.24. Vana-Võromaa Kultuurikoja külastusjuhi Minna Kuuseorgi tööleping lõpetati poolte kokkuleppel 30.09.24 ning tema asemel alustas 01.10.24 külastusjuhina tööd Tiia Haug (0,5). Teadus- ja arendusosakonda võeti 01.10.24 tööle projektijuht Triin Rõõmusoks (0,3), kelle töökoormus detsembri kuuks tõsteti 0,6 peale.

Teadustöötajate atesteerimine

Tulenevalt TAT seaduse nõuetest ja instituudi TN kehtestatud atesteerimise korrast täitus 2023 aasta lõpuga teadurite töö tulemuslikkuse hindamise periood. Atesteeritavateks teaduriteks olid Sulev Iva, Mariko Faster ja Evar Saar, atesteerimisest jäid välja lapsehoolduspuhkusel olevad teadurid Kerli Kirch Schneider ja Helen Plado, kelle atesteerimine lükkub edasi. Atesteerimise komisjon andis kõigile kolmele teadurile positiivse hinnangu, mille teadusnõukogu ka kinnitas 19.03.2024 istungil (prot 71, p 3).

Tunnustused

2024. aasta suvel andis Eesti Folkloorinõukogu Merike Tigasele folkloorivaldkonna aasta korraldaja tiitli.

Instituudi direktori tänukirjad 2024. aasta heade töötulemuste eest said: Merike Tigas, Helen Plado, Janek Hämelane, Jana Huul, Liispet Jalandi ja Marika Sepp. Eesti Rahvakultuuri Keskuse tänukiri Merike Tigasele suure südamega tehtud töö ja suurejoonelise laulupeo „Uma Pido“ ellu viimise eest.

Tegevus

Teaduse valdkonnas jätkus töö grammatikaõpiku käsikirja täiendamise ning toimetamisega, võru keele keeletehnoloogiliste jätkuarenduste planeerimisega, täiendati veebisõnaraamatut ning keelekorpusi. Nimeuurimises koostati Eesti perekonnanimede etümoloogilise sõnaraamatu jaoks nimeartikleid ja jätkus käsikirja ühtlustav toimetamine. Instituudi teadurid osalesid ettekannetega konverentsidel ja seminaridel, avaldasid publikatsioone oma uurimisvaldkonnas. Ilmus Võro Instituudi toimetiste 39. number. Sügisel peeti teaduskonverents pealkirjaga „Tist muusõum, seest gümnaasium“.

Arendustegevustest jätkati peamiste töösuundadega hariduses: võrukeelse kooliõpetuse edasiarendamine koolides ja keelepesade töö toetamine Vana-Võromaa lasteaedades. Alustati mitmeaastase rahvusvahelise projektiga „Umakultuur mi ümbre“ („Surrounded by Heritage“). Võro kultuuriruumi ühendavate tegevuste

hulgas oli kindlasti kõige silmapaistvam sündmus Uma Pido toimumine. Jätkati võru keele kõnelemist toetavate arendusprojektidega lastele ja peredele: erinevad võistlused ja konkursid, võrukeelsete väljaannete kirjastamine, õppematerjalide loomine, audiomaterjalide veebilehe „Helüait.ee“ täiendamine, multifilmide tõlkimine. Võro keele nädala erinevad ettevõtmised ning aasta ringi ametis olnud erinevad võro keele eestkõnelejad laiendavad võro keele kasutajaskonda ning annavad julgust võro keeles kõnelda erinevates eluvaldkondades ja teemadel. Suitsusaunapärandi osas valmistati ette suitsusaunade loendus-uuringut. Vana-Võromaa käsitöövõrgustiku eestvedajad jätkasid rahvarõivaste tutvustamist ja laiemalt käsitöövaldkonna arendamist Võro linna Ideekoja ruumides, võimaluste piires tõsteti esile kultuuripärandit ning sündmusi turismiturunduses.

Võro Instituudi muuseumiosakonna ehk Vana-Võromaa muuseumide põhitegevused on kultuuripärandi esitlemine vastavalt iga muuseumi temaatikale näituste ja ekspositsioonide kaudu; kogude hoidmine, täiendamine ja kasutuseks ligipääsu tagamine; erinevate muuseumitundide ning teemapäevade läbiviimine; erinevate ürituste korraldamine. Jätkati Vana-Võromaa kultuuripärandiga seotud teemade lõimimist muuseumide töösse. Muuseumides tutvustakse Vana-Võromaa pärimust ning kohalikku kombestikku, Vana-Võromaa Kultuurikoja galeriis vahetusid kunstinäitused, Karilatsi ja Mõniste muuseumides valmisid uute atraktsioonidenä tsööriplatsid, suvel toimusid võrukeelsed lastelaagrid. Igakuiselt ilmus Vana-Võromaa muuseumide e-uudiskiri.

Evalveerimine

2023. a novembris esitas Rainer Kuuba Eesti Teadusagentuurile taotluse instituudi evalveerimiseks. 2024. a aprilli lõpuks esitas instituut ETISes enesehindamise aruanne. Evalveerimise komisjon tegi kohtvisiidi instituuti 20 septembril. Hindamiskomisjoni arvamus jõudis instituuti 21. novembril, selles on ettepanek hinnata instituudi teadustegevus kõigis kolmes hinnatud aspektis positiivseks. Lõpliku otsuse evalveerimise tulemuse kohta langetab ETAG 2025 aasta alguses ja esitab haridusministrile kinnitamiseks.

Tegevused 2024

on esitatud instituudi arengukava 2024-2028 struktuuri järgides. Tegevustes on kaheksa eesmärki (E) ja igal eesmärgil tegevussuunad (T), mille sisulised tegevused 2024. aastal on kokkuvõtlikult välja toodud instituudi töötajate aruannete ja analüüside põhjal.

E-1. Vana-Võromaa omavalitsused väärtustavad oma igapäevategevustes võro keelt ja kultuuri.

T-1.1. Omavalitsuse töötajatele ja poliitikele korraldatakse võro kultuuri tutvustavaid koolitusi ja ühisüritusi.

Täpsustus: Üritused korraldatakse valdkondade kaupa erinevatele rühmadele vähemalt kaks korda aastas.

Vana-Võromaa põliste perekonnanimede alaseid ettekandeid on Evar Saar pidanud kahel seminaril, kus omavalitsuste töötajatel oli märgatav roll:

- 19.06 Evar Saar ja Mariko Faster. *Kanepi – edimäne Eestin perekonnanimmi andmisõn*. Kanepi Festival 2024. Toimus ka perekonnanimede töötuba.
- 07.11 Evar Saar. *Priinimmi pandmisõst Rāpinā kihlkunnan ja j. F Helleri osast tuu man*. Ettekanne Rāpina loomemajas.

18. mail toimus Tartus Eelarvamusfestivalil aruteluring teemal „Oma keel kui ellujäämise õpetus“. Eesmärk väärtustada võro keelt, julgustada keelt rohkem kasutama igapäevaelus. Osales ca 30 inimest.

Korraldas Kadri Ugur osalesid Sulev Iva, Indrek Park, Triinu Laan, Jan Rahman.

T-1.2. Uuringu läbiviimine teistes maades piirkonna eripära tutvustavatest võtetest.

T-1.3. Mainekujunduskampaania korraldamine.

Täpsustus: Suhtekorraldaja abiga kampaania väljatöötamine ja läbiviimine. Euroopa komisjoni, Erasmus+, Interreg, Norra jt projektitingimustega tutvumine ning võimalusel projektitaotluse kirjutamine ja projekti läbiviimine.

T-1.4. Tihendatakse koostööd Põlvamaa Arenduskeskusega, Valgamaa Arenguagentuuri ja Võrumaa Arenduskeskusega.

Uma Lepe

Uma Leppe sõlmimine on kavandatud toimuima projekti „Surrounded by Heritage“ lõppfaasis. Projekti oodatav mõju on, et Võromaal kujunevad koolikeskkonnad ja hoiakud teadvustamaks kohaliku kultuuripärandi õpet kui õppijale loomulikku protsessi ning koolid võtavad oma hooleks Võromaal võro keele ja setomaal seto keele kõnelemise koolidesse

Vastutav täitja Rainer Kuuba, kaastäitja Kadri Ugur.

Pärimusõppe arendamine Võrumaa haridusasutustes

Võru Instituut osaleb mahukas EST-LAT projektis “Umakultuur mi ümbre” (“Surrounded by Heritage”). Peamised tegevused 2024:

- Instituut osales seminari “Omanäoline kool” ettevalmistamisel ja läbiviimisel Navi seltsimajas 30.jaanuaril, millest võttis osa ca 60 Võrumaa koolide esindajat; seminaril tutvustati Võru Instituudi väljaandeid.
- Aasta esimesel poolel valmistati ette ulatuslik uuring pilootkoolide ja -lasteadeade õpetajate ja III kooliastme õpilaste seas.
- Oktoobris osales Võru Instituut (Kadri Ugur, Triin Rõõmusoks) projekti pilootasutuste õpireisi ettevalmistamisel (Setomaa, Vana-Võromaa, Aluksne) ja läbiviimisel.
- Septembris toimus õpetajate ja õpilaste uuringu esimene etapp (veebiküsitlus). Vastas 162 õpetajat 8 haridusasutusest ja 266 õpilast 4 kooli III kooliastmest.
- Oktoobris-novembris viidi läbi uuringu teine etapp e fookusrühmaintervjuud (6 õpetajate ja 3 õpilaste rühma).
- Andmete esialgne analüüs viidi läbi novembris-detsembris, tulemusi tutvustati pilootkoolide strateegiapäeval Kääpa koolis 12. novembril (ca 40 osalejat), Võru Instituudi töötajatele 9. detsembril (7 osalejat) ja Võrumaa Arenduskeskuse nõukogule 19. detsembril.

Täiendavalt toetas Võru Instituut võro keeleõpetuse reformi ühinenud Kääpa-Orava koolis, kus kogu keele- ja pärandiõpe leiab alates 2024/25 õppeaastast aset projektipäevadena. Erinevalt varasemast haaravad projektipäevade töötoad kogu koolipere ning võimaldavad katsetada erinevaid lõimitud aine- ja keeleõppe tegevusi. 2024.a. jooksul toimus 2 projektipäeva. Oktoobri projektipäeval Kääpa koolimajas osalesid töörühmade juhtidena Triin Rõõmusoks (võro lipu meisterdamine) ja Kadri Ugur (loo loomine). Projekti vastutav täitja Kadri Ugur, kaastäitja Triin Rõõmusoks.

Vana-Võromaa kultuuriruumi turundustegevused (vt ka T-7.2)

Vana-Võromaa turismis turundamise strateegiat lähiajal ei sünni, sest piirkonna turismiarendus on koondunud Lõuna-Eesti Turismiklastri kätte, aga klastri 2024 sügisel koostatud turismistrateegia 2025-2030 (<https://go.visitsouthestonia.com/static/louna-estis-turismi-arengustrateegia.pdf>) ei näe ette kultuuriruumide eripära esiletõstmist. Klaster tegutseb oma liikmete huvides ja keskendub sihtturgudele väljaspool Eestit. Strateegia koostamise protsessis ei õnnestunud kultuuriruumide temaatikat strateegiasse lisada, sest strateegia koostamise metoodika oli juba algselt üles ehitatud selliselt, et marginaalseks jäänud ideed ja ettepanekud kas hääletati välja („kõigega tegelda ei jõua, valime välja olulised“) või kadusid protsessi käigus üldistavatesse sõnastustesse („Lõuna-Eesti on tunnustatud kultuuriturismi sihtkoht, mille elujõulised kogukonnad tutvustavad oskuslikult rikkalikku pärandikultuuri ja autentseid traditsioone“).

Klaster on suunatud oma liikmete (ettevõtete) huve teenima ja laiemalt kultuuriruumide esiletoomisega ei tegele. Vana-Võromaad hõlmavat ja seda esindavat turismiarendusele keskendunud organisatsiooni pole, seega ei ole ka võrgustikuna klastriga liitumine võimalik. Nt Setomaal on kultuuriruumi turismiga tegelev MTÜ Setomaa Turism (visitsetomaa.ee), nemad on liitunud klastriga võrgustikuna, mis annab eelise, et nende piirkonna sündmusi tõstetakse LE turismikampaaniates ehk sagedamini esile.

Veebiportaali <https://www.puhkaeestis.ee/> uuendused rakendusid mais 2024. Turismiinfo esitamise uuenenud printsiibid ei too enam sihtkohtadena esile kultuuriruumi/piirkondi Eestis, sihtkohtadena pakutakse: linnad, saared, rahvuspargid (vt <https://puhkaeestis.ee/et/kuhu-minna>). Siiski on portaali otsingu kaudu leida Vana-Võromaa märksõna kasutades 383 objekti/teenust, mis on mõnel määral vähem varasemast kuid siiski on olemas ja oskajale otsijale esitletud.

Sisuturunduse artiklites, kus tuuakse esile valik midagi erilist Eestist, võib leida üksikuid kilde Vana-Võromaa piirkonnast, aga artiklite loomisel paistab olevat panustatud AI abile ja näiteks UNESCO-s oleva suitsusaunakombestiku osas loodud artiklid on kaunis kummalise sõnastusega.

Muud tegevused ja rahastus vt T-7.2.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

Bernard Kangro kirjanduspreemia

Preemia määratakse Bernard Kangro sünniaastapäeval 18. septembril, see antakse Võrumaalt pärit või Võrumaaga seotud autorile või Võrumaa-ainelise loomingu eest, mis on ilmunud viimase aasta jooksul.

2024. aastal anti preemia välja 35. korda, laureaat on kultuuriloolane Nele Reimann-Otsaru, preemia tõi võrukeelne lapsepõlve mälestusteraamat „Vanaimä pääsokõsõ“.

Võrumaa Arenduskeskuse poolt välja antava Kangro-preemia komisjoni töös osales Kaile Kabun.

T-1.5. Jätkatakse omavalitsustega koostööd vastsündinutele võrukeelsete kingituste jagamisel.

Kinkeraamat Vanal-Võromaal sündivatele lastele

Võru Instituudi väljaandel ilmus juulis trükist Tiia ja Kersti Selli raamat „Jänesse hällüpääväkuuk“ (eestikeelne käsikiri pärineb Põlvepikuraamatu konkursilt, tõlkis Mariko Faster). Kinkeraamatu „Jänesse hällüpääväkuuk“ saavad kõik Vana-Võromaal sündivad lapsed. Kingitused antakse üle omavalitsuste lusikapidudel, kinkimist korraldab Triin Toom. Sügisel luges Kadri Ugur raamatu linti ja see on kuulatav ka Helüaidas.

Vastutav täitja Rainer Kuuba, kaastäitja Kaile Kabun.

T-1.6. Tehakse omavalitsustele ettepanek osaleda võru keele nädala jt ürituste ettevalmistamisel ja läbiviimisel.

Täpsustus: Võru keele nädala märgilised sündmusel igal aastal erinevas omavalitsuses, koostöös MTÜ-ga Võro Selts VKKF korraldatakse suveülikooli sündmusi igal aastal erinevas omavalitsuses jne.

Uma Pido eelsündmus – kultuuriorienteerumise mängupäevad. (ka T-2.9., T-4.6. ja T-4.8.)

Mängu ja liikumise kaudu tutvustati Vana-Võromaa kihelkondi, paikkonna kodu- ja kultuurilugu ning kutsuti leidma loovalt lahendusi erinevate kogukonna väärtusi puudutavate situatsioonülesannete lahendamiseks. Igal mängupäeval õpiti selgeks koos rahvaga üks selle kihelkonna laulumäng. Kultuuriorienteerumine “Lõvvämi tii Umalõ Pidlõ!” toimus 2023. aasta augustist kuni 2024. aasta maikuuni, kokku 10 etappi. Etapid toimusid kõigis Vana-Võromaa kihelkondades, Võru linnas ja sõpradest Setode juures. 2024. aastal toimusid etapid Rõuges (20.01), Värskas (03.02), Kanepis (16.03), Harglas (13.04) ja Põlvas (18.05). Kogu sarja etappidel (2023-2024) osales kokku 619 inimest.

Uma Pido kodulehel on toimunud etappide infomaterjalid (sh väärtusmängu infotahvlid ja sisse loetud tekstid ning etappide rajakaardid) ja läbiviijad <https://umapido.ee/tsiht/>. Ürituse planeerimisse ja korraldusse oli kaasatud Võru- ja Põlvamaa Spordiliidud, Orienteerumisklubi Võru, Põlva Kobras, Tartu Ülikooli eetikakeskus ning laulumängude läbiviijana Meelika Hainsoo, toetasid kohalikud rahvamajad ja isetegevuskollektiivid. Rajameistrid olid Sixten Sild Võrumaa ja Katrin Viilu Põlvamaa etappidel. Värskas etapi rajameister oli Raul Kudre ja laulumängu viis läbi Evelin Leima.

Võru Instituudi töötajad olid abis etappide ettevalmistustes. Triin Toom aitas korralduslike teemadega (suhtles rahvamajade ja kollektiivi juhtide jmt). Mariko Faster ja Kaile Kabun tõlkisid orienteerumisetappide punktide kultuuriloolise info. Mariko Faster luges sisse mänguülesanded. Kaile Kabun toimetas tekstid ja nõustas Urmas Kalla.

Vastutav täitja Merike Tigas, kaastäitja Triin Toom.

T-1.7. Tehakse omavalitsustele ettepanek, et igal koosolekul ja muudel kokkusaamistel räägitaks võru keelt.

Ettepaneku tegemise aega ja viisi tuleb kavandada ja kaaluda, et ettepanekul soovitud tulemus ning mõju oleks. Võimalik ühildamine Uma Leppe rakendusliku osaga.

T-1.8. Tehakse ettepanek, et igas Vanal-Võromaal koostatavas arengukavas ja teistes omavalitsuse strateegilistes dokumentides on läbiva teemana võru keele ja kultuuri hoidmine.

E-2. Kõikides Vana-Võromaa lasteaedades ja koolides õpitakse võru keelt.

T-2.1. Tehakse Haridus- ja Teadusministeeriumile ettepanek võru keele õppimise toetamise rahastamise suurendamiseks.

Võrukeelsed keelepessad eelkooliealistele lastele

01.01.24 seisuga oli võrukeelseid keelepessirühmi 12-s Vana-Võromaa lasteaias, kokku 14 rühma: Antsla Lusti LA, Hargla Kooli LA, Kuldre Kooli LA, Lasva LA, Orava Kooli LA, Põlva Lõunakaare LA Mesimummi maja, Põlva Põhjakaare LA Pihlapuu maja, Rõuge LA (2 rühma), Veriora LA, Võru LA Päkapiikk, Võru LA Sõleke (2 rühma) ja Väimela LA.

Lisaks oli projektis Parksepa LA muusikaõpetaja, kes õpetas muusikaringis võrukeelseid laule- ja laulumänge. Lasteaedades, kus töötavad keelepasa rühmad oli kokku 240 last ja 40 inimest, kes olid seotud võru keele õppega. Võru keele õpe toimus üks kord nädalas.

01.09.24 seisuga muutusid haridusreformi raames järgnevate lasteaedade nimetused:

- * Orava Kooli LA < Kääpa Kooli Orava maja LA
- * Veriora LA < Viluste Kooli LA
- * Väimela LA < Võru valla LA Lõunapärlid Väimela maja
- * Parksepa LA < Võru valla LA Lõunapärlid Parksepa maja

Vastutav täitja Evelyn Haug.

Võru keele ja kultuuri õpetamine Vana-Võromaa koolides

2024/25 õppeaasta eel toimusid Võrumaa koolivõrgus suured muutused, mis panid koolidele ja õpetajatele täiendava ülesande: koormused ja tunnijaotuskavad selgusid alles kooliaasta alguses, kohandamist vajasisid koolide õppekavad ja õpitegevused jne. Selles kontekstis on võro keele õpetamine ajutiselt jäänud mitmes koolis pigem tagaplaanile. Õpetajaskond on osaliselt vahetunud, ja seda kahesuunalise mõjuga: tööle on asunud nooremaid õpetajaid, kes on keele ja kultuuri õpetamisest huvitatud ning motiveeritud koos õpilastega keelt õppima, ent on ka õpetajaid, kes on pensioneerumas või kellele kooli tunnijaotuskavas pole kohta leitud. Samas – nende õpetajate arvu, kes kasutavad aineõpetuses või kooli muudes tegevustes võro keelt, pole hetkel võimalik isegi oletada, kuna nende tegevus on hootine.

Ülevaade Vana-Võromaa koolides toimuvast keele- ja pärimusõpetusest:

1. Leiutajate Külakool Kontakteerub WI-ga konsultatsiooniks, kui leidub huvilisi lapsi/peresid
2. Urvaste Kool Erivajadustega õppijad, kontakti pole
3. Väike Werrone kool Personaalsed kontaktid, puudub ülevaade tegevusest
4. Osula Põhikool Kontakt ja ülevaade puudub
5. Võru Kreutzwaldi kool EST-LAT projekti pilootkool; rahalist tuge WI kaudu ei saa; rakendatakse lõimitud aine- ja keeleõpet, osalevad kõik õpetajad
6. Võru Kesklinna kool Toimuvad ringitunnid. WI tuge ei ole vajanud. Õp Ulvi Mustmaa
7. Puiga Põhikool Kontakti pole
8. Kuldre Kool EST-LAT projekti pilootkool; WI rahalist tuge ei saa. Kodukohaõpe 5.klassis (seni eesti keeles, p Mika Raudvassar)
9. Kääpa Kool EST-LAT projekti pilootkool. Kahepoolne koostöö projektipäevade korraldamisel. Suund lõimitud aine- ja keeleõppele on võetud, eraldi võro keele tunde teadaolevalt ei toimu seoses endise õpetaja lahkumisega.
10. Parksepa Keskkool Kontakti WI-ga pole
11. Antsla Gümnaasium Kool pole seni leidnud koostööks motivatsiooni
12. Võru Järve Kool Erivajadustega laste kool, kontakti pole
13. Vastseliina Gümnaasium Võru kirjanduse ja kultuuri kursused 12.klassis (70 tundi, õp Kadri Ugur)
14. Võru Gümnaasium Kontakt instituudiga nõrk. Iseseisvalt välja töötatud valikkursus, mida õpetatakse piisava hulga huviliste olemasolul.
15. Rõuge Põhikool (Haanja, Rõuge, Varstu, Mõniste) EST-LAT pilootkool. Aktiivne võro keele ja pärandkultuuri õpe Mõniste koolimajas (õp Asta Pazuhaniš); Võrukeelne näitering Rõuge koolimajas (Heino Pall); Haanja majas Võro keele tunnid 1.-3.klassile ja 5.klassile (õp Aire Kokk ja Kersti Leit), samuti kogukonnakursus
16. Põlva Roosi Kool Erivajadustega laste kool. Kontakti pole
17. Saverna Kool Kontakt minimaalne, kool otsib motiveeritud õpetajat
18. Räpina Ühisgümnaasium Kontakt puudub
19. Mehikoorma Põhikool Kooli on viidud Tähekesi, huvi keeleõppeks olemas
20. Põlva Gümnaasium Kool on iseseisvalt korraldanud võro keele ja kultuuri valikaine, mis toimub huviliste olemasolul
21. Viluste Kool Kontakt minimaalne
22. Põlva Kool Õp Merili Ermel õpetab võro keelt III klassides (3 paralleeli), lisaks on II kooliastmel kodulugu. Õppijate hulk ca 90
23. Kanepi Gümnaasium Kontakt minimaalne, huvi esialgu pole
24. Põlva Jakobi Kool Õp Marju Lepasaar õpetab võro keelt 2. ja 4. klassis (kummaski 10 õpilast)
25. Krootuse Kool Kontakt minimaalne

26. Lüllemäe Põhikool Õp Elin Lihten – võro keele tunnid 3. klassidele, lisaks õp Astrid Verniku kohaloo tunnid 5. klassis

27. Hargla Kool Õp Lea Radsin viib läbi ringitunde 1+2 ja 2+4 liitklassidele 1 kord nädalas. Õp. Urve Sulevi ringitunnid muusikaga samale sihtrühmale (kokku 20 õpilast)

Ülevaade illustreerib tõsiasja, et senise tunnipõhise tasustamise puhul on peaaegu võimatu suurendada nende laste arvu, kelleni võro keel koolis jõuab.

2024. aasta jooksul anti Vana-Võromaa koolides 12 õpetaja poolt 500 võro keele tundi ja ringitundi, lisaks sellele kasutati võro keelt julgelt ainetundides lühikeste episoodidena. Viimaste arvu kohta täpne ülevaade puudub.

Võru Instituut taotles Eesti Rahvakultuuri Keskuselt võro keele ja kultuuri õpetamiseks toetust 14 500 eurot, millest eraldati 8000 eurot.

Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-2.2. Tutvustatakse olemasolevaid õppematerjale lasteaedade ja koolide juhtidele ja õpetajatele.

Võru Instituudis asuvas keelepessa rändraamatukogus on võrukeelsed juturaamatud, õpperaamatud, sõnadega pildikaardid, õppemängud ja eriteemalised õppemapid. Olemasolev õppematerjal on mõeldud kasutamiseks võro keelt õpetavatele lasteaiaõpetajatele. Lisaks on olemas õpetajate endi tehtud võrukeelne õppematerjal (töölehed, näitemängud, laulud, hommikuringi tegevused, näpumängud, liisusalmid jne), mis on olemas igas keelepessa rühmas ja Võru Instituudis. Neid õppematerjale on aasta jooksul tutvustatud kõigile huvilistele ning jagatud keeleõppega seotud õpetajatele.

Vastutav täitja Evelyn Haug.

T-2.3. Koostatakse uusi õppematerjale üldhariduse kõikidele vanuseastmetele.

Võro keele opiraamatu 2. trükk

Kuna „Võro keele opiraamatu” (2023) esimene tiraaž oli läbi müüdud, telliti kordustrükk. Raamatu toimetajad Kaile Kabun ja Mariko Fasteriga vaatasid kogu materjali enne kordustrükki üle, koostöös raamatu kujundaja Marja-Liisa Platsiga tehti parandusi ja täiendusi.

Vastutav täitja Kaile Kabun, kaastäitja Mariko Faster.

Uute võrukeelsete lastelaulude loomine

Aasta jooksul toimus kaks koolituspäeva, mille raames loodi kokku 10 uut võrukeelset lastelaulu. Koolitusel osalesid lasteaedade muusika- ja keelepessaõpetajad. Kaasatud olid ka professionaalne laululooja ja luuletaja, kes aitasid kogu protsessi jooksul (mõttest – lauluni).

Kuna 2025 aastal on planeeritud veel uusi laule juurde luua, siis laulude keeleline toimetamine ja ühtne noodistamine on planeeritud 2025/2026 õppeaastasse. Toetus ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest (KP koolitusprojekt 2024).

Vastutav täitja Evelyn Haug, kaastäitja Mariko Faster.

Raamat "Keelepesätsirgu jutu"

Triinu Laane autorijuttude raamat “Keelepesätsirgu jutu” ilmus trükist aprillis. Toimusid raamatu esitlused: kevadel Päkapike lasteaias ja suve hakul keelepessaõpetajatele. Toetus ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetusmeetmest 1057 eurot.

Vastutav täitja Mariko Faster.

Keelepessa seinakalender 2024

Koostöös keelepesarühmadega valmis 2025. aasta seinakalender. Iga keelepesarühm esitas ühe kuu kohta foto mõnest tegevusest või sündmusest, mis sümboliseerib keelepessatsirgu aastatsõõri.

Kalendrid (20 tk) said kõik keelepesarühmad ja neid kasutatakse rühmades õppematerjalina. ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest (KP koolitusprojekt 2024) 153 eurot.

Vastutav täitja Evelyn Haug, kaastäitja Mariko Faster.

Keelepesade ühisnäitus „Kirriv elo“

Võro keele nädala raames toimus uue õppematerjali loomine: PILT+SÕNA. Keelepessa- rühmade lapsed joonistasid vastavalt teemale pilte, mille juurde kirjutati ka vastav sõna. Pilte tuli kokku 58 ja neist loodi näitus „KIRIV ELO“. Näituse eesmärgiks oli tutvustada kodukandi põlist keelt läbi laste silmade, kutsuda kõiki üles

kasvõi mõne sõna võru keelt päevas selgeks õppima ja julgustada täiskasvanuid oma kodukandi kultuuri lastele edasi andma. Näitus oli üleval Võru Maksimarketis kolm nädalat (29.10-18.11).

Vastutav täitja Evelyn Haug, kaastäitja Marika Sepp.

„Võromaa kodulugu” õpperaamatule töölehtede toimetamine

Õpiku “Võromaa kodulugu” töölehtede toimetamine on lõtkunud 2025.aastasse, kuna pole õnnestunud leida sobivat platvormi, mis vastaks nii õpetajate, õpilaste kui arendajate vajadustele. Vahepeal soikunud kontakte keskkonna opiq.ee haldajatega on kavas esimesel võimalusel jätkata. Edukate läbirääkimiste korral on kavas opiq.ee keskkonda lisada ka võro keele õpiraamat ja „Võru kirjanduse kujunemislugu”.

Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-2.4. Jätkatakse lasteaedade ja koolide õpetajate täienduskoolituse korraldamist võru keelest ja kultuurist.

Keelepesade õpetajate täienduskoolitus ja õppereisid

Täienduskoolitusi tehakse võru keelt õpetavatele Vana-Võromaa keelepesade lasteaiaõpetajatele, muusikaõpetajatele, õpetajaabidele ning võru keele õpetamisest huvitunud kooliõpetajatele. Täienduskoolituste läbiviimise eesmärgiks on tagada õpetajatele parem keeleoskus ja paremad teadmised võro kultuurist. Koolituspäeval ja kodutöödena luuakse uusi vajalikke õppematerjale ning õppevahendeid võru keele õppeks keelepesas. Aasta jooksul oli planeeritud 9 koolituspäeva, toimus aga 8 (üks õppereis jäi ära rahaliste võimaluste puudumisel). Koolituspäevad Võru Instituudis: 20.jaan, 23. märts, 11. juuni, 5. oktoober; koolituspäevad Parksepa LA-s 03. veebr, 23. nov; koolituspäeva raames jutuveestmine-nukuteater keelepesa rühmades aprillis; koolituspäev Verioral 04. mail; õppereis Tartusse 03. detsembril.

Toetus koolitusprogrammile ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 3000 eurot.

Vastutav täitja Evelyn Haug, kaastäitja Mariko Faster.

Võru keele ja kultuuri õpetajate koolituspäevad

30.jaanuaril ettekanne konverentsil “Omanäoline kool”

4.aprillil Adsonile pühendatud luulepäeva ettevalmistav õppepäev

Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-2.5. Omavalitsuste haridusnõunikele ning lasteaedade ja koolide juhtidele korraldatakse regulaarseid kokkusaamisi võru kultuuri tutvustamiseks.

Täpsustus: Luuakse võru keele ja kultuuri tutvustamise pilootrühm, mis töötab põhimõtted ja tegevused välja ning laiendab neid.

T-2.6. Uuendatakse näidisainekava kooli õppekavas võru keele ja kultuuri käsitlemiseks ning tutvustatakse seda haridusjuhtidele ja õpetajatele.

T-2.7. Selgitatakse eeliseid, mille toob võru keele ja kultuuri tundmine karjääri kujundamisele.

T-2.8. Korraldatakse võru keelt ja kultuuri tutvustavaid koolituspäevi lapsevanematele.

Võru keele ja kultuuriga seonduvaid keelepesa tegemisi tutvustab Evelyn Haug lasteaedades lastevanemate koosolekutel, erinevatel üritustel ning meedia kaudu.

T-2.9. Korraldatakse sündmusi (ekskursioonid, matkad, koosviibimised jne) eri kihelkondade laste ja noorte omavahelise suhtlemise soodustamiseks.

„Mino Võromaa“ 37. kirjatööde võistlus

Võistluse tähtaeg oli 17.02.2024, tulemused selgusid žürii abiga (Aimi Hollo, Helle Laanpere, Hipp Saar, Janek Vaab, Kaile Kabun). Võistlusele saadeti 64 tööd 12 koolist. Paremaid kirjutajaid tunnustati 8.05 Sännas toimunud Artur Adsonile pühendatud luulelugemispäeval. 600 eurot kirjutajate auhindade ja juhendajate tänukinkide tarvis eraldas taotluse alusel Eesti Rahvakultuuri Keskus. Paremaste kirjutajate tööd on üleval Võru Instituudi kodulehel.

Vastutav täitja Kaile Kabun.

Võrukeelne mälumäng põhikooli vanema astme õpilastele

8. klassi õpilastele mõeldud võrukeelne mälumäng toimus 13. märtsil Võru Instituudis. Mälumängu teemad olid: võrokesed, võru keel ja kultuur. Küsimusi mälumängu tarvis aitasid koostada Mariko Faster ja Kadri Ugur.

Kutsed mälumängule said kõik Vana-Võromaa koolid. Kutse võttis vastu kuus võistkonda. Kõige paremaid teadmisi näitas mängus Osula kooli võistkond.

Vastutav täitja Kaile Kabun, kaastäitjad Mariko Faster ja Kadri Ugur.

Adsoni nimeline luulepäev

Sündmus koolinoortele toimus 8. mail 2024 Sänna kultuurimõisas. Toetust taotleti Kulka Võrumaa ekspertgrupilt 350 eurot, Põlvamaa ekspertgrupilt 100 eurot ja Valgamaa ekspertgrupilt 100 eurot ning rahvakultuuri sihtkapitalilt 100 eurot. Põlva ja Valga ekspertgruppide otsus oli eitav. Osalejaid oli 28, neist 10 õpetajat, ettekandeid oli 14. Samas toimus kirjandusvõistluse „Mino Võromaa“ parimate tunnustamine.

Vastutav täitja Kadri Ugur, kaastäitja Kaile Kabun.

Võru keele laagrid lastele Mõniste Talurahvamuuseumis ja Karilatsi Vabaõhumuuseumis

Vana-Võromaa muuseumides toimusid 2024. a suvel kolm laagrit: Mõniste Talurahvamuuseumis I ja II (26.-28.juuni ning 15.-17. juuli) ja III laager Karilatsi Vabaõhumuuseumis 30. juuli-1. august. Laagrites osalesid 7-13 a vanused lapsed, 20 last grupis. Laagritesse olid kaasatud erinevad õpetajad ja tegevusjuhid Vanalt-Võromaalt, sh võru keele tunde viis läbi Kadri Ugur.

Vastutavad täitjad Airi Rüütli ja Maris Veski.

Kuldvillaku stiilis võrukeelne mäng veebis võru keele nädalal

Kaile koostas võru keele nädalaks võrukeelse veebimängu. Küsimusi aitasid Kuldvillaku tarvis koostada Mariko Faster ja Urmas Kalla. Link koos lühikese mänguõpetusega läks kõikidele Vana-Võromaa koolidele. Mäng oli asenduseks võru keeles ettelugemise päevale „Kullõ, ma loe sullõ!“ (see oleks olnud 14. ettelugemise päev), mida ei korraldatud tulevalt muudatustest koolides võru keele õpetusega seonduva koordineerimisel.

Vastutav täitja Kaile Kabun.

E-3. Igas Vana-Võromaa kihelkonnas on loodud vähemalt üks võrukeelne lasteaiarühm.

T-3.1. Korraldatakse kogemusseminare heade näidete tutvustamiseks.

T-3.2. Jätkatakse osalemist omavalitsuste ja lasteaedade üritustel ning koosolekutel veenmaks võru keele oskuse vajalikkuses.

Keelepesade tugiõpetaja Evely Haug võttis osa keelepesarühmade õppekäikudest, muuseumitundidest ning lasteaedade üritustest (emakeelepäev, võru keele nädal, kooliminejate lõpupäevad).

T-3.3. Tehakse ettepanek Haridus- ja Teadusministeeriumile toetada võrukeelsete lasteaiarühmade tegevust.

T-3.4. Jätkatakse lasteaedade innustamist auhindade, õppematerjalide jms väljaandmisega.

Õppematerjalide väljaandmine (vt T-2.3.)

Keelepesade õpetajate innustamine ja tunnustamine

- Igapäevases suhtluses õpetajatega selgitas tugiõpetaja Evelyn välja vajadused ja soovid seoses keeleõppega (raamatud, õppematerjalid, auhinnad üritustel). Vajalikud olemasolevad õppematerjalid on õpetajatele saadetud meili teel, rändraamatukogus olevad raamatud, mängud ja õppemapid viis ise kohale. Uute vajaduspõhiste õppematerjalide väljaselgitamine toimus ühiselt koos keelepesaõpetajatega.
- Kõik keelepesarühmad ja sealsed õpetajad said õppevahendiks uue „Tähekese“, „Keelepesäkallõndri 2025“.
- Uueks õppevahendiks on ka jutu- ja tööraamat „Keelepesätsirgu jutu“. Raamatu said kõik keelepesarühma lapsed alates 4.eluaastast.
- Võru keele nädala raames said lasteaiad võrukeelseid raamatuid, mida jagati auhindadeks ja kingitusteks erinevate mängude, viktoriinide ning ristsõnade lahendamisel.
- Lasteaiarühmad, kus toimus keeleõpe, said käia Vana-Võromaa muuseumites ja osaleda õppeprogrammides tasuta.
- Õppeaasta lõpus (juunis) toimus keelepesa tunnustusüritus, kus tehti kokkuvõtte möödunud õppeaastast ja tänati õpetajaid ja lasteaedu. Kõik lasteaiad (12), kus õpetatakse võru keelt, said VI tänukirja. Kõik koolitusel osalenud (39) said koolitustõendi, mis kajastas nende koolitustest ja muudest tegevustest osavõttu ajavahemikus septembrist 2023 kuni juunini 2024.

Vastutav täitja keelepesade tugiõpetaja Evely Haug.

T-3.5. Korraldatakse omavalitsusjuhtidele ja haridusjuhtidele arutelukoosolekuid võru keele ja kultuuri hoidmisest lasteaedades.**T-3.6. Jätkatakse võru keelepesa arengukava (<https://wi.ee/wp-content/uploads/2020/04/Keelepesa-arengukava-2020-2030-1.pdf>) tegevustega keelepesa arengukava eesmärkide saavutamiseks.**

- Eesmärk oli seniste keelepesade (14 rühma) hoidmine ning võrukeelsete päevade arvu suurendamine neis. Uusi huvilisi juurde ei tulnud. Põhjuseks on vananevad töötajad (pensionile minejad) ning uute inimeste vähene huvi.
- Instituudipoolne tugiõpetaja käis igapäevaselt lasteaedades, kus töötavad keelepesad, olles õpetajatele igakülseks abiks. Õpetajate suunamise ja abistamisele kõrval täiendas ta ka õppevahendeid ja selgitas välja õpetajatele täiendkoolituse vajadusi.
- Evely suhtles lasteaedadega, kus veel ei tööta keelepesa ning tutvustas keelekümblusmetoodikal põhinevat keelepesa tööd. Kahjuks ei ole praegu uusi huvilisi. Puudub võru keelt oskavate õpetajate huvi või on pädevate õpetajate puudus.
- Jätkus keelepesatööde ja -tegemiste tutvustamine ja kajastamine ajakirjanduses, muus meedias ja Võru Instituudi kodulehel:

Õpetajate Leht (19.11.2024) Võru keelt saab õppida ka lauldes ja mängides, autorid Võru LA Päkapikk keelepesa õpetaja Helen Saarniit ja Võru Instituudi keelepesa projektijuht Evely Haug
<https://opleht.ee/2024/11/voru-keelt-saab-oppida-ka-lauldes-ja-mangides/>

Võrumaa Teataja (12.11.2024) Võru keele nädal Sõlekese lasteaias täitus teemakohaste tegevustega, Autor Võru LA Sõleke keelepesa õpetaja Maia Päevalill
https://vorumaateataja.ee/koik-uudised/elu-ja-kultuur/33732-voru-keele-nadal-solekese-lasteaias-taitus-teemakohaste-tegevustega?fbclid=IwY2xjawGgBORleHRuA2FlbQlXMQABHVbjzOg59QmjB36QcTEWtAdL631Tz7St6S0Mzw_klj8l1LnWdWP98LrrLA_aem_UdqErcU-zS-2sPEVS2KJ0g

Uma Leht (31.10.24) Keelepesälatsi pildinäütis Võrol
<https://umaleht.ee/article/keelepesalatsi-pildinautus-vorol/>

Lõunaleht (november 2024) Keelepesa laste joonistatud pildid pandi näitusele
<http://www.lounaleht.ee/index.php?page=1&id=38414>

Keelepesa üritused 2024 aastal:Jutuvestmine-nukuteater lasteaedades aprill 2024

Jutuvestja Terje Lillmaa käis igas keelepesa rühmas ja jutustas lugusid kevadest, looduse ärkamisest ning loomade ja lindude tegemistest muinasjuttudes.

Kooliminejate laste meelepidamine mai 2024

Lõbus ja mänguline päev lastele, kes on käinud keelepesa rühmas ja sügisel alustavad kooliteed (~ 50 last). Kõigile lastele kingiti piltsõnastu.

„Mitmõsugusõ inemisõ“ oktoober 2024

Seoses teema-aastaga 2024, mis oli kultuuririkkuse aasta, rääkisime lastega inimestest, eri rahvastest ja nende eripäradest.

Võru keele nädal november 2024

Võru keele nädala raames toimusid lasteaedades üritused kogu kuu jooksul. Keelepesarühma õpetajad tutvustasid läbi mängude, juttude, laulude ja näitemängude võru keelt teistele rühmadele ja ühisüritustel lastevanematele. Võru keele nädala raames käis Evely kuu jooksul kõigis keelepesa rühmades ja aitas läbi viia tegevusi vastavalt vajadusele.

Jõulutsõõr keelepesa rühmades detsember 2024

Detsembri kahel esimesel nädalal käis Evely keelepesades ja viis läbi jõuluteemalise programmi. Iga rühm sai kingituseks KP seinakalendri ja Ene Säinasti raamatu “Lumõkibõna”.

Vastutav täitja Evely Haug.

E-4. Peredel on võimalik igapäevaelus igas olukorras võru keelt kasutada.**T-4.1. Täiendatakse ja tutvustatakse veebilehte *helüait.ee*.**

Helüaiaid kodulehte täiendati algupärase ja tõlgitud võrukeelse ilukirjandusega nii lastele kui ka täiskasvanutele:

- Raimond Kolk. Kimp luuletusi. Luges Mariko Faster, avaldatud 8.02.
- Kuis tetäs võro keele grammatigat. Intervjuu Helen Pladoga., avaldatud 16.02
- Kuis Umma Pito tetäs? Intervjuu Merike Tigasega, avaldatud 11.03
- Sadu lask laulu. Milvi Panga luulõtuksi kogo. Avaldatud 22.04
- Jänesse hällüpäiväkuuk, avaldatud 24.05
- Epp Petrone. Maal mamma man. Avaldatud 29.08
- Epp Petrone. Mamma küük. Avaldatud 02.09
- Poodi man, avaldatud 25.09
- Poodi man, avaldatud 8.10
- Poodi man, avaldatud 16.10
- Poodi man, avaldatud 22.10
- Triinu Laan, Poiss ja papa, avaldatud 31.10
- Poodi man, avaldatud 20.11
- Poodi man, avaldatud 4.12

Avaldatud materjalide kohta on ilmunud teavitused sotsiaalmeedias.

Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-4.2. Korraldatakse võru keele täienduskoolitusi teenindajatele ja huvilistele.

Võru keele kursused

- Sügisel toimus kümne osalejaga võru keele algkursus Tallinna Rahvaulikoolis. Õpetas Sulev Iva.

T-4.3. Jätkatakse koostööd ERR jt meediakanalitega võrukeelsete saadete tootmise ja levitamise edendamiseks.

Uma Pido salvestusest teleesituste loomine

Salvestatud Uma Pido materjalist on produtseeritud ERR-i (sh Jupiter <https://jupiter.err.ee/1609509062/uma-pido>) 3 saadet Uma Pidost. Üks 20 min Uma Pido tutvustav saade, teine 58 min kokkuvõttev saade Uma Pidost ja kolmas Uma Pido täispikk kontsert 2 h 11 min. Tutvustava filmi intervjuuesija ja toimetaja oli Elo Rahman, filmid seadis kokku Tauno Uiibo, keeleteimetaja Kaile Kabun. Kogu Uma Pido materjal sh eraldi klipid kõigist Uma Pido lauludest on üleval ka Uma Pido YouTube kanalil <https://www.youtube.com/@umapido2817/videos>. Vastutav täitja Merike Tigas.

Võrukeelsed multifilmid

Eesmärk oli koostöös telekanalitega KidzoneTV ja KidzoneMini laiendada võimalusi võrukeelsete multifilmide valikuks. Eesmärgiks oli jätkata projektiga, millega anda lastevanematele võimalus muuta digitelevisioonis näidatavate multifilmide keel võru keeleks, et lastel oleks võimalik meeldivalt aega viites kuulata ja koos sellega õppida võru keelt. 2024. aastal tõlkis Kadri Ugur ära 32 osa "Edmond & Lucy" sarja multikatest, Rainer Kuuba vaatas tõlked üle ja vajadusel kohendas võrukeelset teksti. Pingelise eelarve tõttu jäid need materjalid 2024. aastal Kidzone kanalile saatmata. 2025. aastal tuleb otsustada, kas ja kuidas projektiga jätkata.

Vastutav täitja Rainer Kuuba, tõlkija Kadri Ugur.

Võru keele nädalaga seoses kajastused meedias

- ERRi Jupiter: <https://jupiter.err.ee/voro-keele-nadal>
- ERRi Lasteekraan järjejut: [Võrukeelsed järjejutud](#) | [Lasteekraan](#) | [ERR](#)
- ERRi Raadioteatris võru keele nädala temarida [Raadioteater](#) | [Jupiter](#) | [ERR](#)
- Rainer Kuuba. Võro keele nädal [Kuku Raadio](#)
- Andres Oja. Veronika Uiibo ja Raul Vaigla [Vikerraadio](#)
- Terevisioonis Eliisabet Raju ja Hipp Saar räägivad podcastist Poodi man (1:57:42) [Terevisioon](#), [2024.11.05 06:45](#) | [Jupiter](#) | [ERR](#)
- 6.11 Andres Oja. Külas on Johan Randvere ning Ingrid Kõrvits ja Kadri Tiits [Vikerraadio](#)
- 7.11 [Valitsuse pressikonverents](#) (kell 3:54-4:12)
- 10.11 Käbi ei kuku ... Kaisa ja Kaja Kuslapuu [Vikerraadio](#)
- 17.11 kell 21.50 Teemaõhtu. Uma Pido
- 17.10 Tõlkevõistlus "Egäh kolgah uma kiil" [Uma Leht](#)
- 17.10 Nimi nii ja nimi naa – uurimist jätkub [Lõuna Leht](#)
- 24.10 Keeled peavad kõnelema [LõunaLeht](#)

- 31.10 Majandustaus taga koolijuht: pärandkultuur on mõistlik valik [LõunaLeht](#)
- 31.10 Võru keele nädal kutsub võru keele peal püsima [LõunaLeht](#)
- 31.10 Keelepesalaste joonistatud pildid pandi näitusele [LõunaLeht](#)
- 4.11 Võru keele nädal pakub kirevat kultuuriprogrammi [Lõuna-Eesti Postimees](#)
- 4.11 Võru Instituut kutsub võru keelt aktiivselt kasutama [BNS](#)
- 4.11 Võru keele nädal [Õpetajate Leht](#)
- 4.11 Ansambel Kõhukesed innustab võru keele nädalal oma keelt kõnelema [Õhtuleht](#)
- 12.11 Võru keele nädal Sõlekese lasteaias täitus teemakohaste tegevustega [Võrumaa Teataja](#)
- 12.11 Võru keele nädal Kääpa koolis [Võrumaa Teataja](#)
- 19.11 Võru keelt saab õppida ka lauldes ja mängides [Õpetajate Leht](#)

Kadri Ugur kirjutas Lõunalehele kolm portreelugu (Evar Saar ja Mariko Faster, Kadri Lepasson, Taavi Karu).

T-4.4. Innustatakse rahvateatreid jt loomingus võru keelt kasutama.

T-4.5. Jätkatakse võrukeelsete raamatute koostamist ja kirjastamist.

Kinkeraamat „Jänesse hällüpääväkuuk“

Juulis ilmus trükist Tiia ja Kersti Selli väikelastele mõeldud raamat „Jänes sünnipäevakook“. Toimetaja olin mina, tõlke võru keelde tegi Mariko Faster. Raamatu kujundaja-küljendaja oli Tiit Lepp. Raamatu väljaandmiseks saadi 4000 eurot toetust Eesti Rahvakultuuri Keskuselt.

Vastutav täitja Kaile Kabun.

Vana-Võrumaa imemuinasjuttude kogumik

Urmas Kalla on koondanud kokku valiku Vana-Võromaalt üles kirjutatud imemuinasjutte. Raamat on mõeldud esimese väljaandena Vana-Võrumaa muinasjuttude antoloogiast. Kogumik valmib koostöös Eesti Rahvaluule Arhiiviga. Valisime raamatu kujundajaks Vana-Võrumaa juurtega kunstniku Albert Gulgi. 20 pilti (tehnik: tindipliiats) raamatu tarvis valmisid novembris. Raha kunstniku töö eest tasumiseks eraldasid Eesti Kultuurkapitali rahvakultuuri ning kujutava ja rakenduskunsti sihtkapital (2500 + 2000 eurot).

Kaile oli käsikirja tehniline toimetaja (arusaadavus, ühtlustamine, tähevead). Lisad (üleskirjutajate elulood, keelekommentaari) olid koostajal aasta lõpus veel pooleli. Eesti Kultuurkapitali Võrumaa ja Põlvamaa ekspertgrupp eraldasid 2024. aasta IV jaotisest raha raamatu küljendamiseks (350 + 200 eurot).

Eesti Rahvakultuuri Keskusele esitatud taotluses on küsitud toetust (3525 eurot) raamatu trükiks 2025. aastal.

Vastutav täitja Kaile Kabun.

Võrukeelsete romaanide võistlus

2024. aasta emakeelepäeval sai välja kuulutatud võrukeelsete romaanide kirjutamise võistlus koostöös MTÜ-ga Võro Selts VKKF. Konkursi paremad tööd antakse tulevikus välja raamatutena. Romaanivõistlusele tööde esitamise tähtaeg on 14.03.2025. a.

Vastutav täitja Rainer Kuuba.

Seinakalendrid 2025

Koostasime võro- ja eestikeelse seinakalendri põhja, kus on ära märgitud tähtpäevad ning iga kuu juures üks võrukeelne ütlemine või vanasõna. Kalendri teemaks sai raamatuaasta 2025 keskenduses võrukeelsetele raamatutele. Fotod ja sisutekstitid pani kokku Kadri Ugur, kujundas Epp Margna, trükkijaks Sulemees OÜ. Sulemehe müügikataloogi said sisse ka võrukeelsed TRIO ja UNO kalendrid (valikus kuus erinevat pilti), neid said soovija otse Sulemehe e-poest osta. Keelepesade jaoks koostati eraldi seinakalender, vt p 2.3.

Kokku tehti 330 kalendrit (sh ka uno ja trio variante), müüdi 70 kalendrit ja kingiti 260 kalendrit.

Vastutav täitja Rainer Kuuba, kaastäitjad Kaile Kabun, Kadri Ugur, Külli Eichenbaum.

T-4.6. Jätkatakse võrukeelsete laulude, sh koorilaulude loomise toetamist ja julgustatakse nende laulude võtmist oma repertuaari.

Uute lastelaulude loomine (vt pikemalt p 2.3.)

Üritused toimusid 3. veebruaril ja 23. novembril Parksepa lasteaias. Sündis 10 uut lastelaulu, millest mõned pole veel päris küpsed. Mariko Faster, Evelyn Haug.

T-4.7. Soovitatakse omavalitsustel lisada veebilehele võrukeelset teavet ning aidatakse seda koostada.

Püüame seda liita Uma Leppe protsessi ja pidevasse igapäevasesse suhtlusesse omavalitsustega, aga 2024. aastal spetsiaalselt sellega eraldi ei tegeldud.

T-4.8. Innustatakse ürituste korraldajaid ja ettevõtjaid kasutama võru keelt.

Võro keele iistkõnõlõja

Võro keele kõnelemisele annavad järjepidevalt hoogu erinevad tuntud võrokesed, pidades eestkõneleja ametit ja kutsudes oma eeskujuga üles võrokesi võru keelt avalikus ruumis julgelt kõnelema. Eestkõnelejate tegemisi kajastas kuni 2024. a kevadeni FB leht “Võro keele iistkõnõlõja”, kuid leht on tasuliseks muutunud. Eestkõneleja tegemisi saab tema isiklikul FB kontol jälgida.

2024. aastal olid selles ametis:

- Marju Lepsson (dets 2023-veebbruar 2024)
- Merili Ermel (märts-mai 2024)
- Kadri G Laube (mai-nov 2024)
- Marju Kõivupuu (nov 2024-)

Vastutav täitja Triin Toom.

Võro keele nädal 4.-10.11.2024

Nädal on ellu kutsutud, et pöörata tähelepanu võru keele ja innustada võro keele oskajaid seda igapäevaselt kasutama. Selle aasta tunnuslause oli “*Püüümi võro keele pääl!*”

Nädala jooksul toimusid mitmed kampaaniad ja sündmused:

Võrukeelsed hommikused **jututunnid** toimusid 04.-17.11 Võru Instituudis. Osales 180 last.

Võro keele nädala eelsündmusena oli **tõlkevõistlus** „Egäh kolgah uma kiil“ kus tuli võru keelde ümber panna kolm eesti keelset teksti. Osalejaid oli kaheksa.

Vana-Võromaa keelepesa rühmade **ühisnäitus** “Kirriv elo” Võru Maksimarketis. Töid oli kokku ca 60.

Võro keele nädala **kohvikud**: 04.11 Võru instituudis rahvalaulu õhtu eeslauljatega „Karula naasõq” ja „Kirekibõnaq”. 05.11 toimus Kõrvipalu Loometalus tantsuklubi, kus Marju Kõivupuu rääkis *võrokõsõs* olemiseks ja Kadri G Laube andis talle *iistkõnõlõja* ameti üle. 6. 11 oli Tartus noorte võrokeste keelekohvik, 6.11 toimus professionaalsetele mälumänguritele võrukeelsete küsimustega mälumäng. Osales 11 võiskonda.

7.11 õhtul toimus Rāpinas **kultuuriõhtu**, kus esitlesid oma loomingut: Triinu Laan lasteraamatut “Poiss ja papa”, Evar Saar luulekogu “Tsirgukiil”, Ene Säinast luulekogu “Lumõkibõna” ja Sulev Iva “Võru Instituudi toimetised nr 39”, muusikalist vahepala pakkus Aapo Ilves. Samuti sai kuulda Rāpina perekonnanimedest ning keele eripärast.

Võro linna suuremates kauplustes esitati **võrukeelset muusikat**, listi koostas Triin Toom.

Esitleti uut võrukeelset „**Tähekest**“, mida kingiti kõigile Vana-Võromaa koolide võru keele õppijatele ja 1. klassi õpilastele.

Koolid ja lasteaiad aga korraldasid ise oma majas sündmusi. Lisaks sai igaüks iseseisvalt või sõpruskonnaga mängida *tsihiotsmist*, “*Võrokõsõ välläkutsõt*”, Kuldvillakut, kanda rahvariideid, heisata võrokeste lipu.

Toetust võru keele nädalaks saadi Eesti Kultuurkapitali Võrumaa ekspertgrupilt 1100 eurot ja Põlvamaa ekspertgrupilt 800 eurot.

Vastutav täitja Triin Toom.

T-4.9. Nõustatakse kohanimedele valimisel eelistama võrukeelseid nimesid.

Kohanimedele alane nõustamine

Kohanimedele alane nõustamine toimus kogu 2024. a jooksul, registreeritud on 14 kirjalikku nõustamist. Kohanimenõukogu töös osalemine toimus veebikoosolekutena. Mahukam kohanimekorralduslik tegevus oli Mammaste talunimedele ametlikuks taastamiseks. Veebruaris koostatud tabel andmetega, milliste talukohtade nimed oleks esmajärjekorras tarvis ametlike kohanimedena taastada. Koostööpartner Kaido Kaha käis külaelanikelt lisateavet kogumas, kuid see töö on lõpetamata. Nimemääramise protsessile Põlva vallas on ametlik käik veel andmata.

Vastutav täitja Evar Saar.

E-5. Teadusuuringud hõlmavad võru kultuuri kõiki valdkondi.

T-5.1. Õpetajate ja õppijate toetamiseks sõnastatakse ja kirjeldatakse võru keele grammatika.

Võro keele grammatikaõpiku koostamine

Grammatikaõpiku koostamine täiskasvanutele. 2024. aasta suvel lõpetati käsikirja koostamine, toimus kolm töörühma koosolekut: 27. mail, 10. ja 28. juunil. Helen Plado koostatud käsikirja esmast korrektuuri tegi Sulev Iva ja sisuliselt toimetas Triin Todesk.

T-5.2. Rakendusüritingute kavandamine ja läbiviimine arhiivides jt kogudes oleva teabe alusel. (Muinasjutud, rahvariided, toidupärandid, rahvalaulud, saunapärimus jms)

Võru keelevaramu täiendamine arhiivide materjalide läbitöötamise käigus.

Ilmus Eesti Rahvaluule Arhiivi võrokeelsetest muinasjututekstidest leitud vanasõnu ja kõnekäände esitlev artikkel. Haruldasmaid võrokeelseid sõnu ja sõnatähtsusi sisaldavate muinasjuttudest väljakorjatud keelenäidete hulk on aga nii suur, et tasub kaaluda mõtet nende jagamisest mitmesse artiklisse. Esialgu said sellest hulgast eraldatud need sõnad, mis puuduvad „Eesti murrete sõnaraamatus”. Nende põhjal valmis ettekanne „Tundmatud sõnad ja väljendid võrokeelseis muinasjutes” ja on ettevalmistamisel samanimeline artikkel.

Vastutav täitja Urmas Kalla.

Võru keele erialasõnavara arendamine

Jätkus võru keele erialasõnavara arendamine. Võru keele sõnaraamatu töörühm jätkas võrukeelsete seenenimetuste süstematiseerimise ning puuduvate nimetuste võru keelde loomise tööga, töörühma seminar toimus 15. aprillil. Töösuuna peamiseks eestvedajateks olid Mariko Faster ja Sulev Iva. Lisaks sõnaraamatu töörühma senistele liikmetele võtsid arutlustest osa mitmed teised instituudi töötajad ja peamise praktilise seeneekspertina Marje Mürk.

Sõnaraamatu töörühm kogunes seminarideks 08. ja 29. aprillil, 13. mail, arutamaks Urmas Kalla esitatud sõnaraamatu täiendusettepanekud, mis olid kogunenud võrukeelse muinasjuturaamatu töö käigus ette tulnud arhailisest võrukeelsest sõnavarast. Täiendused on osaliselt veebisõnaraamatusse sisse viidud.

Vastutav täitja Sulev Iva, kaastäitja Mariko Faster.

Arvutimängu Minecraft tõlkimine võru keelde. Lisaks on uut võro sõnavara loodud võro noorte eestvõttel ja Võru Instituudi toetusel käima läinud populaarse arvutimängu Minecrafti võro keelde tõlkimisel. Sulev Iva, Urmas Kalla, Evar Saar ja Mariko Faster on osalenud koosolekutel võru keele ekspertidena. Koosolekud on olnud alates sügisest korra kuus. Urmas Kalla abiga tegeleti mängus esinevate kalade nimetustele võrukeelsete vastete leidmisega 30. detsembril.

Vastutav täitja Mariko Faster.

Keeleainese kogumine välitöödel

- keelekogumisretk Mõniste kanti koos Tartu Ülikooli teaduri Janek Vaabaga. Salvestati kolme kohaliku vanema põlve inimese keelt. 1. juuli. Mariko Faster.
- tuulikutealase sõnavara täpsustamine ja täiendamine Karilatsi Vabaõhumuuseumis koos lõunaesti veskialase sõnavara asjatundja Heldur Petersoniga. 26. juuni. Urmas Kalla.

T-5.3. Isiku- ja kohanime uurimine, võimalusel kohanime kogumine, nimede päritolu selgitamine ja tutvustamine, nimekorraldus, ajalooliste nimede uuesti kasutusse võtmise soovitamine.

Vana-Võromaa ja laiemalt Lõuna-Eesti nimede uurimine

Jätkus **isikunimede uurimine**. Eesti perekonnanimeraamatu käsikirja on 2024. aastal täiendatud, leviandmeid kaasajastatud, toimetamisele minevat jagu üle loetud ja artikleid kommentaaridega varustatud. On kirjutatud mõned uued artiklid nimelõppudest, nt *-baum*, *-berg*, *-in*, *-palo* ~ *-palu*, *-dre*. Toimetaja palvel on mõned artiklid ümber kirjutatud, kas seoses sellega, et mitu artiklit on liidetud või on tulnud etimoloogia täiendamise ettepanekuid käsikirja teistelt autoritelt. Nimeraamatu seminarid toimusid: 15. veebruaril ja 24. aprillil veebis, 19.–20. novembril Pikajärvel, seminaridel lahendati peamiselt toimetamisel tekkinud küsimusi.

Osaleti **Onomastika oskussõnastiku koostamisel** ja terminite täiendamisel koostöös EKI ja TLÜga. Töörühmaga toimus 10 veebikoosolekut, täiendati ja parandati definitsioone EkiLex-i veebikeskkonnas. Tulemused on näha leheküljel <https://sonaveeb.ee/ds/oos>.

Veel on Evar uurinud artiklite jaoks etnonüümi *ugalane*, jahimeeste kohanimesid ja piibliainelisi perekonnanimesid. Teemal 16.–17. sajandi rännete jäljed isiku- ja kohanimes on artikkel avaldatud.

Nimeuurimise projektile eraldati toetust Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetusmeetmest 4000 eurot.

Vastutav täitja Evar Saar, kaastäitja Mariko Faster.

Ilmunud teadusartiklid:

Saar, Evar (2024). 16.–17. sajandi Lõuna-Tartumaale tulijad ja nende jäljed nimedes. – Võro Instituudi toimondusõq 39. Põlidsõq ja rändäjäq. Võro, lk 41–62.

Evar pidas aasta jooksul 12 ettekannet nimede teemal, neist 3 olid konverentsidel ja 2 teadusseminaridel, Marikol oli peetud ettekandeid kuus, neist 3 konverentsidel ja 2 teadusseminaridel, esitatud ka teesid CIFU kongressile augustis 2025 Tartus.

Mariko Faster ja Evar Saar pidasid Tartu ülikoolis loengukursuse “Lõuna-Eesti koha- ja isikunimed”, osales 15 üliõpilast.

T-5.4. Võrokeelse kirjandusega seotud teabe analüüsimine, korrastamine ning tutvustamine.

Võro kirjanduse kodulehe põhjalikum täiendamine on lükkunud 2025 aastasse, kuna valdav osa võrokeelset uudiskirjandust ilmus aasta viimase kahe kuu jooksul ja ajaressurssi jäi napiks. Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-5.5. Võro keelt ja selle kasutamist puudutavad uuringud, sh võro keele kasutajate dünaamika analüüsimine rahvaloenduste andmete järgi.Võro keelt ja selle kasutamist puudutavate uuringute publikatsioonid

Kalla, Urmas (2024). *Vanasõnu ja kõnekäände Eesti Rahvaluulearhiivi võrokeelsetest muinasjuttudest*. Võro Instituudi Toimondusõq 39. Põlidsõq ja rändäjäq. Võro, lk 101-168.

Koreinik, Kadri; Plado, Helen; Iva, Sulev (2024). *Standardisation and the role of language editors in synchronising Võro hybrid literacy practices*. Journal of Multilingual and Multicultural Development, 1–13. DOI: 10.1080/01434632.2024.2361697.

Kuuba, Rainer (2024). *Midä näütäse 2011. ja 2021.aastaga rahva ülelugõmisõ võro keele mõistjido kotsilõ*. Võro Instituudi toimondusõq 39. Põlidsõq ja rändäjäq. Võro, lk 9–40.

Võro keelt ja selle kasutamist puudutavad ettekandedMariko Faster:

11. aprillil ühisettekanne (Marit Alas, Mariko Faster, Annika Hussar, Marja Kallasmaa, Tiina Laansalu, Fred Puss, Peeter Päll, Evar Saar) *Nimede mitmekesisus ja varieerumine*. – 1. Eesti humanitaarteaduste aastakonverents Tallinnas TLÜs.

13. aprillil ettekanne *Hüüdnimed. Loomanimed*. – noorlingvistide keepleklubis Tartu ülikoolis.

10. mail ühisettekanne (Marit Alas, Mariko Faster, Annika Hussar, Marja Kallasmaa, Tiina Laansalu, Fred Puss, Peeter Päll, Evar Saar) *Multifaceted variability in Estonian (family) names*. – 3rd International Scientific Conference “Onomastic Investigations”. Riias Läti Ülikoolis.

14. juunil ettekanne *Hämaidunud tähendusega sõnad kohanimes*. –TÜ Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse seminar „Lõunaeeesti keele unustatud sõnad“,Tartus.

19.–23. augustil ühisettekanne (Mariko Faster, Kadri Koreinik, Kara D. Brown) *Estonian kindergarten names in focus: Mapping patterns and changes*. – The 28th International Congress of Onomastic Sciences. Helsingis.

22. novembril ettekanne *Muutuvad lasteaianimed*. 20. Muutuva keele päev. Tartus.

Urmas Kalla:

14. juunil ettekanne *Tundmatud sõnad ja väljendid võrokeelseis muinasjutes* TÜ Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse seminaril „Lõunaeeesti keele unustatud sõnad“ Tartus.

Evar Saar:

20. märtsil ettekanne *Etnonüüm ugallane ja maanimi Ugandi*. - Õpetatud Eesti Seltsis Tartus.

11. aprillil ühisettekanne (Marit Alas, Mariko Faster, Annika Hussar, Marja Kallasmaa, Tiina Laansalu, Fred Puss, Peeter Päll, Evar Saar) *Nimede mitmekesisus ja varieerumine*. – 1. Eesti humanitaarteaduste aastakonverents Tallinnas TLÜs.

14. aprillil ettekanne *Pärisnimede omapärast ja kohanimedest*. - noorlingvistide keepleklubis Tartus, TÜ.

10. mail ühisettekanne (Marit Alas, Mariko Faster, Annika Hussar, Marja Kallasmaa, Tiina Laansalu, Fred Puss, Peeter Päll, Evar Saar) *Multifaceted variability in Estonian (family) names*. – 3rd International Scientific Conference “Onomastic Investigations”. Riias Läti Ülikoolis.

14. juunil ettekanne *Unustatud lõunaeesti sõnad perekonnanimedes*. TÜ Lõunaeesti keskuse seminaril “Lõunaeesti keele unustatud sõnad” Tartus.

22. augustil ettekanne *Die Entwicklung der Toponymie und die Toponymie der Jäger im Wald von Treisi*. The 28th International Congress of Onomastic Sciences. Helsingis.

22. november ettekanne *Kohanimedele muutumine ja jahimeeste kohanimed Treisi metsas*. 20. muutuva keele päev Tartu Ülikoolis.

T-5.6. Võru ja seto integreeritud keeletehnoloogia ja keeleressursid;

Võru ja seto integreeritud keeletehnoloogia ja keeleressursid

2024. aastal jätkus töö võru ja seto keeleressursside ja keeletehnoloogia edasiarendamisel. Äsja lõppenud projekti „Võru ja seto integreeritud keeletehnoloogia ja keeleressursid“ jätkuks koostasime uue nelja-aastase projekti "Võru ja seto keeleressursside ja keeletehnoloogia arendamine", mille põhisisuks oli:

- võru keele sõltuvuspuude (UD) panga ja morfoloogilise ühestaja loomine ning võru FST jätkuv edasiarendamine;
- võru ja seto kõnekorpuse täiendamine uute helisalvestiste ja litereeringutega ning ümberkujundamine võru kõnetuvastuse vajadustele vastavaks (koostöö Tallinna tehnikaülikooliga);
- võru-eesti-võru veebisõnaraamatu ja korpuste edasiarendamine ja jätkuv integratsioon teiste rakendustega.

Taotlesime rahastust EKT programmist, sügisel selgus, et projekti ei rahastatud. Põhjenduses viidati programmi piiratud vahenditele, aga nimetati ka, et tegevuste põhjendused praeguste keeletehnoloogias toimuvate arengute tuules jäävad paraku nõrgaks ning UD puudepanga loomine ja morfoloogilise ühestaja edasiarendamine ei pruugigi sellisel kujul olla vajalikud, kui suured keelemudelid juba praegu või tulevikus on võimalised sama tegema.

Tagasisides olnu soovitus järgi oleme otsinud edasisi koostöövõimalusi TÜ Mark Fišeli töörühmaga, kes oma uutes projektides tegelevad just suurte keelemudelite arendamisega eesti keele jaoks. Fišeli töörühm külastas Võru Instituuti 30. oktoobril, kus arutasime kahe asutuse võimalikku edasist koostööd keeletehnoloogia alal. TÜ töörühm kinnitas oma huvi ka võru keeletehnoloogia arendamiseks ja soovi selleks meiega koostööd teha, nt uute võrukeelsete korpuste kogumisel, mida nad võru keeletehnoloogia (nii masintõlke, neurokõne kui tehisintellekti) arendamiseks vajavad. Otsustasime tulevikus proovida meie ühisprojektideks uusi rahastusvõimalusi leida.

Vaatamata sellele, et meie projekti ei rahastatud, jätkasime veebisõnaraamatu arendustööd peamiselt sõnaraamatu eesti-võru andmebaasi uue versiooni ja selle veebipõhise muutmisrakenduse edasiarendamisel. Samuti jätkasime sõnaraamatuartiklite sisulise parandamise ja täiendamisega.

Vastutav täitja Sulev Iva.

T-5.7. Nõustamised seoses teadustööga ja teaduse populariseerimisega;

- folkloristide ja Võro Instituudi keeleteadlaste ühisseminar võrokeelse folkloristikasõnavara täiendamiseks peeti Tartus Eesti Rahvaluule Arhiivis 27. septembril. Vastutav täitja Urmas Kalla.
- Ingrid Rüütli koostatava raamatu „Võrumaa laule ja lugusid“ jaoks toimetas Urmas Kalla keeleliselt võrokeelseid laulutekste, saatetekste ja jutukatkendeid.
- Märkused "Eesti murrete sõnaraamatule". Koostöö EKI-ga. Vastavalt elektroonilise "Eesti murrete sõnaraamatu" täienemisele kontrollis Urmas Kalla märksõnaartiklid ja näitelaused märksõnaartiklite „podinal“ kuni „päevusi“ osas pärast seda, kui Mariko Faster oli lisanud Lääne-Võromaa keelt puudutavad ettepanekud. Läbivaatusega on Urmas jõudnud sõnani „rambima“.
- Eesti Rahvaluule Arhiivi koostatava looduspärimuse veebiantoloogias „Eesti looduspärimus“: <https://www.folklore.ee/loodus/> toimetas Urmas Kalla keeleliselt võro- ja tartukeelseid tekste.

T-5.8. Perioodilise teadusajakirja väljaandmine ning teaduskonverentside korraldamine.

Võro Instituudi toimetised nr 39

Võro Instituudi toimetiste 2024. aasta numbri koostamine, toimetamine ja trükiks ettevalmistamine. Võro Instituudi toimetiste 39. number "Põlidsõq ja rändäjäq" ilmus trükist novembris 2024. Seda esitleti võro keele nädalal. Maht 176 lk.

Alustatud on ettevalmistused instituudi toimetiste sarja teadusartiklitele rahvusvahelise DOI-numbri saamiseks. Vastutav täitja Sulev Iva.

Konverents "Iist muusõum, seest gümnaasium"

Võro Instituudi igasügisene konverents toimus 11. oktoobril Karilatsi muuseumis. Teema keskendus kohalike muuseumide populaarsuse küsimusele ja muuseumiharidusele. Peeti üheksa ettekannet, toimus väga elav arutelu, konverentsil osales ligi 50 inimest.

Vastutav täitja Evar Saar, kaastäitjad Mariko Faster ja Kersti Liloson.

E-6. Vana-Võromaa muuseumidel on head tingimused võro kultuuri kogumiseks, säilitamiseks ja tutvustamiseks, et need oleks üle-eestiliselt hästi tuntud ja väärtustatud kohad Vana-Võromaa kultuuripärandiga tutvumiseks ning partneriteks võrokeste kogukonnale.

T-6.1. Vana- Võromaa muuseumide arengukava (<https://wi.ee/instituudist/>) täitmise jälgimine.

Vana-Võromaa muuseumide 2024.a tegevusaruanne vastavalt muuseumide arengukavale on esitatud lisas 2.

T-6.2. Vana- Võromaa muuseumidele eelarveliste vahendite taotlemine, jaotamine ja kasutamise kontrollimine.

T-6.3. Teavitustöö võrokeste kogukonnas, et Vana-Võromaa muuseumid on head kohad, kus tutvuda võrokeste ajalooliste kommete, rahvarõivaste ja muu kultuuripärandiga.

Vana-Võromaa muuseumide e-uudiskiri

Uudiskiri ilmub kord kuus, teavitades ette Vana-Võromaa Kultuurikojas, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumis, Karilatsi Vabaõhumuuseumis ja Mõniste Talurahvamuuseumis toimuvaid üritusi, näitusi, sündmusi ning tutvustab aeg-ajalt muuseumide püsiekspositsioonide hulka kuuluvaid põnevaid esemeid. Tegemist on osaga Vana-Võromaa üldisest turundamisest.

Vastutav täitja Kersti Liloson, uudiskirja tekste toimetab Kaile Kabun.

E-7. Ettevõtjad ja muud huvilised näitavad uhkusega välja oma kohaliku toote päritolu või teenuse kohalikku eripära.

T-7.1. Ettevõtjate teavitamine, nõustamine ja koolitamine, kuidas tootmisel ja turundamisel kasutada kohalikku kultuuripärandit.

Mahukam **keelenõu** andmine:

Sulev:

- Euroopa kultuuripealinna Tartu ja Lõuna-Eesti 2024 kodulehe (ühe osa) tõlkimine võro keelde: <https://tartu2024.ee/voro/>
- Uma Pido ürituste sarja teavituste võro keelde tõlkimine;
- Urmas Kalla nõustamine Võromaa muinasjuturaamatu võrokeelse muinasjututekstide toimetamisel.

Mariko:

- Uma Pido tekstide ülevaatamine;
- Tõlgitud filmitutvustusi SA Võromaa Arenduskeskuse Europe Direct Lõuna-Eesti Võro keskuse jaoks oktoobris, novembris ja detsembris.

Urmas:

- Kontrollitud ja parandatud Margo Kõlari tartukeelse „Maarja missa“ trükki minevat teksti (ka noodialuses variandis). Õpetatud hääldust Küllike Joosingi juhendatavale kammerkoorile Helü. Teos kanti ette 19.06. Tartu Maarja kirikus.
- võro keelde tõlgitud J. Jaigi loomingul põhinevad tekstid, mis lisati 24.08.24 paganliku pärimusöö minilavastusse (korraldas MTÜ Võro Folkloorifestival).
- Rahvakunstiansambli Leigarid 55. aastapäeva kontsertetenduseks "Puud ei ole ühepikkused" (09.03.) valmistatud lauljate jaoks ette ja lauldud sisse nimiloo (Võromaa rahvalaulu) võrokeelse teksti.
- Eesti Rahvakultuuri Keskuse 30. aastapäeva kontsertlavastuse (04.10.) jaoks tõlgitud võro keelde ja salvestatud esitus vepsa ahelmuinasjutust.

Külli:

- Uma Mekk kampaaniateks toidukohtade menüüde tõlked võru keelde
- Käsitöömeistrite näituste tekstide tõlked võru keelde

Lühemaid kirjalikke nõustamisi on registreeritud 23.

T-7.2. Kohalikku eripära esindavate ettevõtjate toodete või teenuste tutvustamine.

Vana-Võromaa kultuuriruumi esiletõstmine turismis

Koostööna piirkonna ettevõtetega ja organisatsioonidega on eesmärgiks Vana-Võromaa piirkonna tuntust ning mainet kasvatada. Vt ka p 1.4.

- Infovahetamise kohtumisi (LE DMO esindaja, VAK esindaja, Võru Instituudi esindaja) peeti aasta esimesel poolel 7.02, 18.03, 29.04 ja 27.05, teisel poolaastal kohtuti PEEK projekti aruteludel (meetme „Atraktiivne piirkondlik ettevõtlus- ja elukeskkond”) 15.08, 13.11 ja LE turismiklastri strateegiakoosolekul Tartus 9.09.
- SA Võrumaa Arenduskeskus asus arendama projektiideed meetme „Atraktiivne piirkondlik ettevõtlus- ja elukeskkond” PEEK II taotlusvooru projektitaotluse esitamiseks. Arutelud 15.08. ja 13. 11. Sihiks võeti arendada kultuuriruumi põhiseid marsruute.

Vana-Võromaa kultuuripärandit esitlevaid **sündmusi on esile tõstetud meedias** ja veebiturunduses, instituudis peetav **pildipank täienes** Uma Pido fotodega, muude fotode ega videoklippide loomiseks ressursse ei olnud.

Vana-Võromaad tutvustava **trükise kordustruki** (võro-eesti keeles, 6000 tk) tegi Võru instituut omavahenditest aprilli lõpuks, enne suvehooaja algust sai trükiseid levitatud.

Vana-Võromaa kohaliku toidu võrgustiku **Uma Mekk tegevustes on võro keelt ja kultuuripärandit esile toodud**: ettevõtjaid on nõustatud menüüde ja toitute/toorainete võru keelde tõlkimise osas. Vt p 8.8.

Vana-Võromaa turundustegevuste kulusid aitas katta (osaliselt töötasukulud, osaliselt sõidukulud) arendusprojektide toetus mahus 7953 eurot.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

Vana-Võromaa käsitööesindus Võru linna Ideekojas

Käsitööesinduses toimisid Vana-Võromaa **käsitöötoodete müük, nõustamine ja info jagamine**, vaheldusid meistrinäitused. Külastajatele avatud tööpäeviti 10-15, juunist augusti lõpuni tööpäeviti kell 11-17, laupäeviti kell 11-14.

Kudamine (teljetares) – kangaste ja vööde kudumise koolitustega saime alustada sügisel, selleks ajaks said kangasteljed renoveeritud ja vajalikud tarvikud hangitud. Alustas kangakudumise pikk kursus algajatele.

Opitarõn (õppe- ja seminariruum) toimusid praktilised käsitöökoolitused (12) ja seitsmel korral telliti meilt seminaride korraldamise teenust. Tegevusteta ajaks laiendasime õpperuumi käsitöö näitusmüüki (suuremad käsitööesemed).

Ideekoja kodulehel on meie koostöövõrgustiku ja pakutavate teenuste tutvustus, samuti sündmuste kalender: <https://www.ideekoda.ee/loovmeistrid/>

Ideekojas käsitööesinduses toimetavad igapäevaselt koordinaator Vilve Oja, seltsi liikmed ning võrgustiku käsitöölised.

Vana-Võromaa käsitöö kaubamärgiga toodete müük ja reklaam

Vana-Võromaa käsitöö oli aasta jooksul **esindatud seitsmel üritusel**: Kihnu kudumisfestivalil, Umal Pidel ja Põlva linna laadal, Võru Pärimustantsu festivalil (õpitubadega), Vana-Võromaa saatkonnas Seto kuningriigis Obinitsal, ERKL mardilaadal Tallinnas Unibet Arenal, Võru maakonna käsitöö näitusmüügil Riigikogus. Lisaks korraldasime kahe nädalase jõulueelse käsitöömüügi Võru Ideekojas käsitööesinduses.

Vana-Võromaa **e-poes Uma Puut** käsitöötoodete sortimendi vahetamine. Aasta jooksul lisati poodi 10 uut toodet meie käsitöömeistritelt. Koordinaator Vilve Oja andis nõu ja aitas koostada tootekirjeldusi, tegi tootefotosid ning korraldas suhtlust meistritega kaupade ostude või tellimuste täitmiseks. Poe külastajaskonna laiendamiseks tehti reklaami laatadel/sündmustel käsitööd esitledes ja müües. Ka meistrid on enda toodete kaudu poodi tutvustanud ja saanud poe info kaudu otsetellimusi, kusjuures otsetellimuste hulk on võrreldes varasemaga kasvanud. Vana-Võromaa käsitöö oli esindussündmustel välja paistmas ning Vana-Võromaa Käsitöö kaubamärk reklaamitud.

Vastutav täitja Vilve Oja, kaastäitja Külli Eichenbaum.

Vana-Võromaa käsitöönäitus „Vägi om kirjun. Vana-Võromaa väekirjad“ Tallinnas

Näitust esitleti Tallinnas Eesti Käsitöö Maja rahvakunstigaleriis 24. sept - 14. okt. Näitusel oli esindatud looming käsitöömeistritelt Dagmar Rosenberg, Heli Viks, Keiu Einla, Liilia Tann, Karille Bergmann, Piia Suvi, Reet Pettai, Vilve Oja, Virve Niilisk. Näituse kuraatoriks oli Vilve Oja, tekstid koostas Külli Eichenbaum,

kujunduse loomisel osales kunstnik Epp Margna. Näitusega tutvustasime Vana-Võromaad ja võrokeste käsitööloomingut pealinlastele ja linna külalistele, aga virgutasime ka pealinna võrokeste hindätiidmist. Näitus oli koostööna Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liiduga. Vastutav täitja Vilve Oja, kaastäitja Külli Eichenbaum.

Vana-Võromaa saatkond Seto Kuningriigis

Seto Kuningriigis 3. augustil 2024 Obinitsas. Tutvustasime Vana-Võromaa kultuuripärandit: käsitööd, võrukeelset kirjandust, Vana-Võromaa muuseume. Saatkonnas töötasid Tiina Bahmatšev, Külli Eichenbaum, Rainer Kuuba, Kersti Liloson, Enn Praks, Maarja Tamra (käsitööühingu praktikant).

Vastutav täitja Külli Eichenbaum

T-7.3. Rahandusministeeriumile ettepaneku tegemine Vana-Võromaa regionaalarengu toetamise summade suurendamiseks.

Rahandusministeerium otsustas 2023.a aasta alguses, et jagab Vana-Võromaa regionaalarengu toetuseks senise iga-aastase 25000 eurot kolme maakonna vahel ja annab maakondade arenduskeskustele selle jagamiseks vabad käed, mis tähendab, et seni niigi väike toetus killustus veel väiksemateks tükkideks ja selle kasutamine ühiste eesmärkide nimel on veelgi keerulisem kui varasemalt. 2023 ja 2024. aastal saime koostöös kolme maakonna arenduskeskustega kokkuleppele, arendusprojektide toetusega jätkus käsitöövõrgustiku arendamine ja väikses mahus Vana-Võromaa turundustegevused. AK-a sõlmiti lepingud toetussummade osas:

Põlvamaa Arenduskeskus SA toetus 7 500 eurot,

Võrumaa Arenduskeskus SA toetus 15 000 eurot,

Valgamaa Arenguagentuur SA toetus 2 500 eurot.

Vastutav täitja Rainer Kuuba.

T-7.4. Vana-Võromaa kaubamärgi nähtavamaks muutmine ja kasutamise innustamine.

Vana-Võromaa käsitöö kaubamärk

Käsitöövõrgustiku ja Vana-Võromaa Käsitöö MTÜ tegevuste üks eesmärke on esile tõsta paikkonna meistrite ning loojate kvaliteetset tööd ja innustada neid liituma kaubamärgi kasutajatega pakkudes omaltpoolt tuge müügitgevusel ja nõustamist tootearenduses.

Omapäratoodete loomise konkurss, teemaks „Minkastki midägi“ toimus 14. veebruarist kuni 30. aprillini, laekus 21 erinevat tööd, osales kaksteist meistrit. Konkursil osalenud toodetega saab tutvuda fotode vahendusel Vana-Võromaa Käsitöö FB lehel: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.866012882239735&type=3> Konkursi ja tulemusi kajastati piirkonna meediakanalites. Uusi tooteid esitleti näitusel, mis jäi avatuks kogu suveks, neid on aasta jooksul esitletud käsitööesinduses esitlusväljapanekus.

Vastutavad täitjad Külli Eichenbaum ja Vilve Oja.

Vana-Võromaa erinevate kaubamärkide esiletõstmine turismisektori kaudu vt T-7.2.

T-7.5. Jätkatakse käsitöö, turismi, kohaliku toidu, suitsusauna jt võrgustike toetamist, sh veebipoe Uma Puut (umapuut.ee) haldamist.

Suitsusaunaga seotud kultuuripärandi tutvustamine

Suitsusaunapärand on üks osa Vana-Võromaa kultuuripärandist, mida tuleb pildil hoida ning tegevustega toetada. Instituut on osaline Vana-Võromaa suitsusaunade koostöökogus, Külli Eichenbaum on koostöökogu infojuht ning koordineerib koostöökogu tegevusi.

2024. aastal on toimunud:

- **Suitsusaunade kaardistamise kavandamine** ja korraldamisega seonduva planeerimine. Töörühm (Külli Eichenbaum, Rainer Kuuba, Marko Puksing Eda Veeroja) on ette valmistanud veebruar-aprill loendus-uuringu ankeedi, mai ja juuni on tehtud proovi-andmekorje ja kohendatud uurimisküsimusi, sept-detsember on arendatud e-ankeeti, mis asub kodulehel savvusann.ee/suitsusaunade-loendus/ (mitteavalik). Instituut on sõlminud Maa-ametiga lepingu suitsusaunade kaardikihi arendamiseks geoportaalis. Küsitluse läbiviimine jääb aastasse 2025 ja VKKF poolt on esitatud taotlus ERK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetusmeetmesse küsitluse kulude osaliseks katmiseks.

- Saunateemaline **lauamäng** on etapis, kus oleks vaja mängukomplekt trükkida ja komplekteerida. Projekti haldab Võro Selts VKKF.

- Eda Veeroja on esindanud Vana-Võromaa pärandipiirkonda UNESCO võrgustiku koosloome töötubades 13. 03 Tartus ja 3.10 Tallinnas. Koostöövõrgustikku haldab EIS turismiosakond. Võrgustiku eesmärk on

arendada koostööd ja luua sünergiat pärandikohtade ja sihtkohtade vahel ning tõsta teadlikkust UNESCO pärandikohtadest nii Eestis kui Eesti välisturgudel.

- 26. novembril täitis 10 aastat võrokeste savvusannakombestiku vastuvõtmisest UNESCO vaimse pärandi esindusnimekirja. Tähtpäeva puhuks koostas Külli pressiteate, mis levis meedias.

- 22. nov toimus **suitsusaunapäev Mõniste muuseumis**, peamine oli tagasivaade kümnele aastale, arutati, mis on muutunud ja milline on olnud UNESCO tunnustuse mõju suitsusaunakultuurile.

- ÜRO eriraportöör prof Cannatacile intervjuu Eda ja Külliga 12. juunil Mooskal, uuris, kuidas Eesti, Soome ja teiste Balti riikide saunakultuurid mõjutavad või peegeldavad suhtumist privaatsusesse.

- Hugo Treffneri Gümnaasiumi õpilane Elisabet Raju koostab uurimust teemal Suitsusaun rahvapärимuses 21. sajandil ja üks alateema on uurida suitsusauna teed UNESCOsse. Antud pikem intervjuu ja edastatud asjassepuutuvad materjalid.

- Aastaringelt toimus kodulehe savvusann.ee jooksev toimetamine, uudiste kogumine ja avaldamine. Korraldatud on huviliste nõustamised saunapärimuse või pärandiliste tegevuste osas. Koostöökoguga vahetasime infot novembris suitsusaunade kaardistamise teemal.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum

Vana-Võromaa käsitöövõrgustiku arendamine (vt ka tegevused T-7.4, T-8.7.).

Käsitööoskused on Vana-Võromaa kultuuripiirkonna põliskultuuri osa. Vana-Võromaa käsitöö põhineb siinsete meistrite traditsioonilistel (põlvest põlve päritud) oskustel-teadmistel. 2024 oli põhirõhk käsitöösinduse ruumides regulaarse tööritmi loomisel ning esinduse ja tegevuste tutvustamisel avalikkusele. Suurt rõhku panime käsitöönäituste koostamisele ning esitlemisele, õpitoad ja kursused saime regulaarselt toimima alates sügishooajast. Oluliselt suurenes rahvarõivaste alase nõustamise maht. Tegelesime ka tootearenduse, toodete turundusabi ja käsitöö kaubamärgi tutvustamisega mitmetel suursündmustel.

- Käsitööliste omavaheline **koostöö ja teadmiste edasiandmine**: toimus seitse ümarlaua-kokkusaamist käsitöösinduses: 17.01, 13.02, 20.03, 9.04 8.05, 2.10, 13.11.

- Kevadel toimusid pikemad **koolitused** lapitööde ja loovõmblemise osas, sügisel pakkusime kolme kuu jooksul õpitubasid kaheksa erineva oskuse õppimiseks, sh algas kangakudumise pikk kursus algajatele. Mõned planeeritud ja väljapakutud õpitoad ja koolitused ei realiseerunud osalejate vähesuse või lausa huvipuuduse tõttu. Laste gruppide juhendajad/õpetajad soovisid saada lihtsat käsitööoskuse õppimist või proovimist, vastavad teemad valmistasime ka ette ja viisime läbi (nt Päkapiku lasteaias neljale rühmale viidi läbi õpitubade „villast lõngani“). Täiskasvanute väiksed grupid, keda käis meil aasta jooksul kümnekond, soovisid lühituvustust paikkonna traditsioonilise käsitöö kohta vaid üks välismaa käsitööhuviliste grupp tellis pikemad loengud koos käsitöö esitlusega. Väljasõiduga õpitubasid korraldasime Võru Pärimustantsu festivalil 13. juulil.

- **Rahvarõivaste alane nõustamine vt p 8.8**

- **Koostöö turismivaldkonnaga**: Vana-Võromaa kaubamärgiga käsitööd vahendati piirkonna muuseumide poodidesse. Tootekonkursiga valmis uusi paikkonna eripära kandvaid tooteid, millest osad on ka müügitellistele jõudnud. Uma Pido meeskonnaga koostöös loodi valik uusi pisimeeneid Uma Pido jaoks. Võrumaa Arenduskeskusega koostöös valmistati ette käsitööväljapanek näitusmüügiks Riigikogus.

Võrgustiku toimimiseks vajalik rahastus kombineerub mitmest allikast: Vana-Võromaa arendusprojektide toetusest (Põlvamaa Arenduskeskus SA, Võrumaa Arenduskeskus SA ja Valgamaa Arenguagentuur SA 17047 eurot; Vana-Võromaa Käsitöö MTÜ tegevustoetus Vana- Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 6677 eurot, Võru linnavalituse tegevustoetus 7254 eurot; instituut panustas 12951 eurot.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum, kaastäitja Vilve Oja.

E-8. Võrokeste kogukond tunnetab ennast ühise kultuuriruumi osana ja teeb omavahel koostööd.

T-8.1. Vana-Võromaal elavate ja tegutsevate inimestele arutelude korraldamine kultuuripärandi hoidmisest ja ühise kuvandi ülesehitamisest.

Võrokeste identiteeti tugevdavad ja kultuuripärandi hoidmist mõjutavad ettevõtmised

Võro Kongressi Vanõmbide Kogo on kodanikualgatuse korras loodud esinduskogu, mis tegutseb sõltumatult, eesmärgiks on võrokeste kogukonna esindajatena ellu viia kongressi otsuseid. 11 liikmelises koosseisus on Rainer Kuuba, Sulev Iva ja Külli Eichenbaum.

21. aprillil korraldati Võru Kandles I Võrokõisi Kongressi kärajad "Võro veri ei värise", kus anti ettekannete vormis ülevaade kongressi otsuste elluviimiseks tehtust.

2024. aasta jooksul on VKVK esitanud oma seisukohad ja märgukirjad Vana-Võromaa omavalitsustele maagümnaasiumite sulgemise mõjude kohta; rahvastikuregistriale ettepanekuga emakeele valikute laiendamiseks lõunaeesti keelte osas; koostöösoovi ERR nõukogule; ettepanekud HTM-le keeleseaduse

muudatusteks; kordus-märgukiri FSC-le seoses võrokeste kui põlisrahvaga; ettepaneku HTM-le keeleseaduse muutmise eelnõu täiendamiseks esitades sõnastused.

Võru Instituut on partner projektis "Indigenous Võro people of Estonia: from self-identification to official recognition". See on Võrokõisi Kongressi Vanõmbidõ Kogo poolt esitatud projekt, mida toetas EL-i MRG (Minority Rights Group) MARIO vähemuste õiguste rahastu. Projekti tegevused võru keele tunnustamiseks ja võrokeste õiguste kaitseks toimuvad 2025. aasta jooksul.

Noorte kaasamine võro kultuuri taasloomesse

Järelkasvu huvides on vajalik haarata võro kultuurist huvitatud noored sündmustesse, võimalusel kokku viia võro loomeinimestega ning pakkuda noortele eestvedamist noortepäraste ettevõtmiste korraldamisel. Sel aastal toimus Tartus kuus võru keele kohvikut (4.märts, 3.aprill, 6.mai, 16.oktoober, 6.november ja 4.detsember), toetas Tartu Ülikooli Lõuna- Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskus.

Võrukeelsete noorte kohtumistest on sündinud podcast "Poodi man" ja instagrammi kanal #verrevbarett, mida veavad eest Eliisabet Raju ja Hipp Saar. Mõlemil kanalil tutvustatakse võru keeles võro kultuuriga seotuid tegemisi ja Vana- Võromaa sümboleid.

Instituudi poolne vastutaja Triin Toom.

Osalemine kogukondade algatatud aruteludes

Festivali „Emajõe Suursoo taliteed“ raames osales Urmas Kalla 29.02.-01.02. vestlusingides, mida juhatsid Hendrik Relve, Valdur Mikita ja Marju Kõivupuu. Lõunaestikeelsete laulude ühislaulmine Urmase eestvõttel. 2.02. Ahunapalus peetud vestlusingis kõneles Urmas Emajõe Suursoo piirkonna põliskeelest ja kohanimedest. Piirkond jääb lõunaestikeelealale, osa sellest on Vanal-Võromaal.

T-8.2. Vana-Võromaa piires kultuuri edendamisel ühiste tegutsemispõhimõtete kujundamine sarnaselt Läti eeskujule.

2024. aastal Läti vastavaid õigusakte ei analüüsitud. Vastutav täitja Rainer Kuuba.

T-8.3. Vana-Võromaa omavalitsuse loomise algatamiseks ettepanekute tegemine siseministeeriumile ja piirkonna kohalikele omavalitsustele.

Vana-Võromaa ühise omavalitsuse algatamine on plaanis teemaks võtta Võrokeste II Kongressi programmis.

T-8.4. Jätkatakse koostööd SAGA Kultuurileht Uma Lehe ja teiste võrukeelsete väljaannete väljaandmiseks.

Võrukeelse ajalehe Uma Leht kolleegiumi töös osalevad Külli Eichenbaum, Rainer Kuuba ja Evar Saar. Uma Lehe toimetuskolleegiumi liikmed on jooksvalt kursis lehe väljaandmisega, pakuvad välja kajastatavaid teemasid. Kaile Kabun on Uma lehe abitoimetaja.

Evar Saar on aasta jooksul kirjutanud Uma Lehte 24 "Priinime lugu", mis tutvustavad instituudi nimeuurijate tööd EPNR-i kirjutamisel. Igas loos on arendatud nime tekkimise teemat põhjalikumalt kui EPNR-i artiklis ja keskendunud ajaloolise Võromaa nimepanekukohtadele. Lugudes on ka harivaid arendusi sõnavara ajaloo teemal.

Võrukeelne Täheke

SA Kultuurilehega koostöös ilmus võru keele nädalaks võrukeelse Tähekese number. Seda jagati kõikide Võromaa koolide 1. klasside lastele ja võru keele õppijatele. Väike Werrone koolis Võru toimus Tähekese esitlus koos autorite Triinu Laane ja Jan Rahmaniga võru keele nädalal 6. novembril.

Vastutav täitja Mariko Faster.

T-8.5. Jätkatakse koostööd MTÜga Võro Selts VKKF võrukeelse laulupeo jt ürituste korraldamisel.

Uma Pido (ka T-8.8). 1. juunil 2024.a toimus Põlva Intsikurmus VI laulu- ja rahvapidu Uma Pido. 2024. aastal toimus selle ettevalmistamine ja läbiviimine koostöös Võro Seltsiga VKKF, mille kaudu toimus ka projekti rahastamine. Erinevate meeskondadega toimus 12 korralduslikku koosolekut. Peoõhtul osales 7000 inimest, neist u 3915 esinejat. Lauljate koondproovid toimusid Võrus, Põlvas, Tartus ja Kambjas. VI Uma pido teema oli mäng. Peo muusikatoimkonna juht ja peadirigent oli Küllike Joosing. Uma Pido lavastaja oli Diana Leesalu, nukulavastaja Taavi Tõnison ja koreograaf Ingmar Jõela. Kunstnikud Marion Undusk ja Martin Mikson. Peo vahenumbrite muusikaline kujundaja Ardo Ran-Varres ja saateorkestri juht Riivo Jõgi. Peo

lavastuselementidena kasutati eritellimusega valmistatud kolmes erinevas suuruses nukke (6 tk) ning linde (30 tk). Tantsijate ja nukujuhtidega alustati proove 2024. aasta jaanuaris. Uma Pido kommunikatsioonijuht oli Sander Silm. Teda toetas Sulev Iva FB postituste tõlkimisel võru keelde.

Kõigi lauljate ja publiku jaoks koostati peo kavavihik, mida trükiti 5000 tk.

Uma Pido eelõhtul, 31. mail toimus eelkontsert Põlva Maarja kirikus. Esitati Põlva kihelkonna rahvaviisidele ja -luuletekstidele loodud teos „Tähemõrsja“, mille autor on helilooja Erki Meister. Teos kanti ette ansambel Miinus Seitse ja mainekate instrumentalistide poolt Jaan Otsa dirigeerimisel.

Mahukas oli peole eelnenud korraldustöö. Triin Toom korraldas lavastusmeeskonna eelproove ja lavastuslike elementide hankimist/meisterdamist, vabatahtlike koordineerimist, esinejate toitlustust ja müüjatega suhtlust.

Lisaks korraldati kõike muud peoga seonduvat ning valmistati ette peopäeva tegevusi: kohaliku toodangu laat, kooride peaproov jms. Uma Pido laadakorralduse eestvõtja oli Põlva vald (Eve Sokk) ja Võru Instituudi poolt toetas Külli Eichenbaum. Koostöös muuseumiosakonnaga tekitati Intsikurmu lastele Uma Pido mängude ala.

Uma Pidot on eraldi kodulehekülj ja Facebook leht, kuhu on koondatud pidude kogu info.

Kogu VI Uma Pido sh eelsündmused ettevalmistuste rahastustootlused tehti Võru Selts VKKF kaudu (täpsem ülevaade lisas 1). Kui soovitakse Uma Pido traditsiooni samadel alustel jätkata, siis praeguse rahastusmudeliga on see väga keeruline. Vajalik on leida uus võimalus peo rahastamise korraldamiseks.

Vastutav täitja Merike Tigas, kaastäitja Triin Toom.

T-8.6. Vana-Võromaa sümboolika, sh lipu kasutamise ärgitamine.

Sümboolikat püütakse kasutada võimalikult laialdaselt, soovitakse koostööpartneritele. Sümboolika info ja failid on vabalt kasutatavad ja kättesaadavad wi.ee kodulehelt (link otse avalehel), linki on jagatud piirkonna reklaamifirmadele ja sobival võimalusel ka ettevõtjatele.

Võrokõisi lippu on võimalik osta nii instituudist kui e-poest umapuut, kasutamise ärgitamise kampaania on võro keele nädalal, meeldetuletused nii emakeelepäeval kui ka teistel võro lipu päevadel. Lipupäevad on ära märgitud võro-estli kakskeelsetes seinakalendrites. Võimalik on rohkem FB postitustega lippu esile tõsta. Saatkondade ja esindustelkide püstitamisel väliüritustel heisatakse alati ka võrokeste lipp.

T-8.7. Vana-Võromaa kihelkodade rahvarõivaste kasutamise propageerimine ja muu arendustegevus võrokestele omase kultuuri igapäevase kasutamise laiendamiseks.

Vana-Võromaa rahvarõivaste alane nõustamine

Rahvarõiva nõukoda asub Vana-Võromaa Kultuurikojas Võrus Katariina allée 11. <https://rahvaroiwad.ee/nouandekojad/vana-voromaa-rahvaroiwa-nouandekoda> , huviliste nõustamine toimub Vana-Võromaa Käsitüüesinduses Võru Ideekojas.

Aasta jooksul pöörduti 41 korral nõustaja Vilve poole, päringud on registreeritud. Peamiselt sooviti nõu ja abi rahvarõivakomplektide (nii rühmad kui üksikisikud) või üksikesemete valmistamisel, sh otsiti valmistajaid ning küsiti hinnapakumisi. Rahvarõivastesse rõivastumise esitus koos kandmiskombestiku tutvustusega toimus Osula kooli õpilastele 23. veebruaril ja 27. juulil Kangsti külaseltsi pärimuspäeval Vilve Oja poolt läbi viiduna. Vastutav täitja projekti juht Külli Eichenbaum, kaastäitja Vilve Oja.

Koostöö Eesti Rahvamuusikatöötlaste festivaliga Mooste Elohelü.

Rahvamuusikatöötlaste festivali Mooste Elohelü korraldustoimkonnas osalesid instituudist Merike Tigas ja Urmas Kalla. Festival toimus 5.-6.07. Võistlusloo „Vihmakõnõ, vellekene“ taustauring ja festivaliks ettevalmistamine oli Urmase ülesanne. 04.07. korraldas Urmas Mehikuurmas festivali eelkontserti, millest võtsid osa Mooste pilliklubi ja rahvalaulukollektiivid Käokirjas, Kirekibõnaq ja Ütsiotsõ, kõlasid eelkõige Lämmijärve-äärsete kihelkondade võrokeelsed regilaulud, pillimängus oli oluline osa kohaliku päritoluga päkarauakandlel. 06.07. Moostes juhatas Urmas meenutuskontserti ja osales võistluskontserdi hindamisel. Võro Instituudi auhind „Julgõ joro“ läks kollektiivile Kuma. Oktoobris arutas korraldustoimkond järgneva aasta festivali korraldust, valiti esialgne laulu teema, milleks on rehepeks. Urmas otsis välja temaatiliste laulude sõnu ja viise.

Vastutav täitja Urmas Kalla, kaastäitja Merike Tigas.

Koostöö kohaliku toidu kaubamärgi Uma Mekk arendusega

Osalemine kohaliku toidu võrgustiku Uma Mekk meeskonnas, tegeldes tootjate nõustamisega toidupärandi ning võru keele osas ning osalemine märgi omistamise komisjoni töös.

Uma Mekk komisjoni koosolekud kaubamärgiste andmise osas toimusid 19.01, 18.06 ja 8.10. UMA MEKK gurmeekampaaniad toimusid 3.-12. mail ja 4.-13. okt, võru keelde said tõlgitud kõik menüüid.

Sügiskampaanias sai koostatud 2. okt telesaate jaoks ning edasiseks veebiviktoriiniks (Oma maitse veebiajakiri) küsimusi ning nimekirjad võrukeelsetest toitudest/toorainetest. Võrukeelsed menüüd olid 26.-27. septembril toimunud EESTI IX omavalitsuspäeva sündmusel „Kultuuriline eripära on piirkondliku elujõu allikas“.

Kohaliku toidu kaubamärgi *Uma Mekk* komisjoni liige kultuuripärandi asjatundjana on Külli Eichenbaum.

T-8.8. Vana-Võromaal ja sellest väljaspool elavate võrokeste kogukondade toetamine ja sidemete hoidmine.

Ummamuuudu infolisti haldamine (ka T-4.8)

List toimib aadressil list@ummamuuudu.ee Aasta lõpus oli listis 307 aadressi. Jooksvalt tuleb listi lisada uusi liikmeid, aadresse välja vahetada, kultuuriruumi infot edasi saata, probleeme lahendada. Aasta jooksul postitati listi 224 infokirja. Listi haldamisega tegeleb Külli Eichenbaum, haldusõigused on jagatud ka Tuuli Abelile.

Instituudi kodulehekülje ja Facebooki lehe täiendamine

Instituudi kodulehel olevat infot uuendati regulaarselt. Instituudi FB lehele teevad regulaarselt postitusi erinevad Instituudi töötajad. Vastutav täitja Tuuli Abel.

Võru Instituudi Youtube'i kanali haldamine ning sinna videote lisamine. Videosid lisatakse ja korrastatakse vastavalt vajadusele. Aasta lõpus oli kanalil kokku 94 videot. Vastutav täitja on Kadri Ugur.

Instituudi osalemine erinevate tööühikute töös:

Osa instituudi tööst on eesmärgiga, et Vana-Võromaa ning võro keel ja pärimusel põhinev kultuur oleks tuntud nii Eesti teistes piirkondades kui ka välismaal. Selleks tehakse vajaduspõhiselt koostööd teiste teadusasutuste ja organisatsioonidega tegevustes, mis on võro keele ja kultuuripärandiga seotud. Samuti jagatakse infot ja tehakse teavitustööd tutvustamaks võro keelt ning kultuuri väljaspool võrokeste kogukonda

- Eesti põliskeelte koostöökogus osalevad Rainer Kuuba ja Sulev Iva.
- Vabariigi Valitsuse kohanimenõukogu töös osaleb nõukogu liikmena Evar Saar.
- Eesti vaimse kultuuripärandi nõukogu liige on Külli Eichenbaum.
- TÜ Lõuna-Eesti keele ja kultuuriuuringute keskuse nõukogu liikmed on Külli Eichenbaum ja Rainer Kuuba.
- MTÜ Wikimedia Eesti korraldustoimkonnas osaleb Sulev Iva, kes on ka Wikipedia võrukeelse versiooni koordinaator.
- Võrokõisi Kongressi Vanõmbidõ Kogo liikmed on Külli Eichenbaum, Sulev Iva, Rainer Kuuba.
- Võru Instituut on kaugtöövõrgustiku Kupland liige alates 2021. aastast, Triin Toom on instituudi esindaja Kuplandi võrgustikus.

Võro keele blogi "Võro keelest võro keelen"

Instituudi keeleteadlaste ühisettevõtmisena on loodud veebi võro keele uurijate tööd populariseeriv blogi tutvustamaks lühidalt ja ilmekalt huvitavaid keelendeid, leide või töö tulemusi. 2024 avaldasid ühe kirjutise Sulev Iva ja ühe Helen Plado.

Rahvusvaheline koostöö

Koostöö Euroopa keelelise võrdsuse võrgustikuga (ELEN - <https://elen.ngo>, kontaktisik Davyth Hicks), mille tulemusena on valminud andmebaas ja ülevaade Euroopa keelte keeletehnoloogilistest vahenditest ja ressurssidest, vt Euroopa keelevõrk (ELG) <https://live.european-language-grid.eu>. (otsinguga "Võro" leiab sealt ka võro keeletehnoloogilised vahendid ja ressursid). Projekti abiga loodetakse aastaks 2030 oluliselt suurendada Euroopa keelte vahelist digitaalset võrdsust. Vastutav täitja Sulev Iva.

Osavõtt Ohustatud keelte projekti – ELP koostöövõrgustikust <https://www.endangeredlanguages.com> (kontaktisik Anna Belew) Sulev Iva.

Ivari Padar
direktor

